

Egy különleges fegyvertípus

Adatok a másfélkezes kardok hazai történetéhez

Jelige: Másfélkezes kardok

Tartalomjegyzék

<i>1. Bevezetés</i>	<i>3. oldal</i>
<i>2. A kard részei</i>	<i>4. oldal</i>
<i>3. A kardok története a viking kortól a késő középkorig</i>	<i>8. oldal</i>
<i>4. A másfélkezes kard</i>	<i>11. oldal</i>
<i>5. Vívó kódexek, harcművészeti iskolák</i>	<i>15. oldal</i>
<i>6. Általános leletkörülmények</i>	<i>18. oldal</i>
<i>7. Másfélkezes kardok a hazai leletanyagban</i>	<i>20. oldal</i>
<i>8. Leletek a szegedi Fekete ház, a budapesti Hadtörténeti Múzeum és a nyíregyházi Jósza András Múzeum gyűjteményéből</i>	<i>21. oldal</i>
<i>9. Összegzés</i>	<i>29. oldal</i>
<i>10. Irodalomjegyzék és internetes források</i>	<i>31. oldal</i>
<i>11. Képek</i>	<i>35. oldal</i>
<i>12. Katalógus</i>	<i>66. oldal</i>

Bevezetés

Lugosi József és Temesvári Ferenc definíciója szerint:

„A kard döfésre és vágásra egyaránt alkalmas szálfegyver, gyűjtőfogalom, melybe szablyák, pallosok, hegyestőrök, spádék, valamint más kardféleségek is tartoznak.”¹

A kard a történelem folyamán mindig is különleges fegyver volt, melyhez számtalan babona és hiedelem kötődött; a mai ember pedig nem is tudja, mekkora hatással van a kardviselés szokása a mindennapjaira – a férfiak például a mai napig a jobbjukon, a karddal ellentétes oldalon vezetik a nőket.²

Jelen dolgozat témájául a fent definiált szereplő kardféleségek egy kisebb, különleges rendeltetésű csoportját, a másfélkezes kardot választottam, melyet XIII. századi megjelenésétől kezdve hosszú időn keresztül, egészen a XVII. század elejéig forgattak a hadba vonulók. Igen hosszúéltű fegyvertípusról van tehát szó, melyet a hazai kutatás eddig méltatlanul elhanyagolt, s önálló témaként tudtommal a külföldi szakirodalomban sem szerepel.

A következőkben a könnyebb értelmezés és a tipologizálás során játszott szerepük okán ismertetem a kard részeit és azok rendeltetését. A rövid kardtörténeti áttekintéssel képet szeretnék nyújtani azokról a folyamatokról, melyek az újabb kardtípusok – többek között a másfélkezes formák – megszületéséhez vezettek. Az ezeket követő fejezetekben a fegyverek általános előkerülési körülményeiről, a másfélkezes kardtípusok jellemzőiről és az azok forgatásáról fennmaradt vívókódexekről esik szó. Végül terjedelmi okok miatt az összesen kilenc vizsgált fegyverből négy különleges darab kerül részletesebb bemutatásra, melyek közül három eddig közöletlen volt, egy pedig egyedülálló fegyvertörténeti különlegesség; a többi fegyver adatai a mellékelt katalógusban találhatók.

1 LUGOSI-TEMESVÁRY 1988, 9.

2 SILLE 1994, 123.

A kard részei

A markolat és elemei

A markolat a sújtásra emelt kard alsó része, mely a keresztvasból, a markolattüskéből vagy markolatnyelvből és annak borításából, a fogantyúból, valamint a markolatgombból áll **1. KÉP.** Bizonyos esetekben a keresztvas és a fogantyú között helyet kapott egy ún. *chappe* (magyar megfelelője nincs), mely egy bőrből vagy fémből készült fül. Ez mindkét oldalon rálógott a keresztvas középső részére (a külföldi irodalomban *écusson*) és a kardhüvely szájára. Feladata az volt, hogy megakadályozza a nedvesség bejutását a hüvelybe – más vélekedés szerint a kardforgató hüvelykujját óvja **2–3. KÉP.**³A markolatoknak a középkorban rengeteg variációja létezett; a keresztvas és a markolatgomb formájának megválasztásában jóformán csak a divat, a kardpenge és a személyes preferencia volt a meghatározó – ebből is látható, milyen problémás lehet a kardok markolatforma alapján való datálása.⁴ 1991-es munkájában Ewart Oakeshott megkísérelte felvázolni a markolatdivat változásait, és 13 kardcsaládot sikerült elkülönítenie **4. KÉP.**⁵

A markolatgomb

A markolatgomb egyszerre több funkciót lát el. Megakadályozza, hogy a kardforgató keze lecsússzon a markolatról, lezárja a fogantyút és ezzel a markolatot is, a penge ellensúlyaként⁶ szolgál, illetve támadásra is alkalmas. A markolatgomb rögzítése általában úgy történt, hogy a markolattüskén való elhelyezése után a tüske végét még meleg állapotában elkalapálták. Némely esetekben egy, a markolatgombot záró alátétlemez is került a markolatra.⁷A markolatgomboknak számos változata létezett a középkorban. Oakeshott 35 fő típust tudott elkülöníteni, melyeket betűvel jelölt A-tól W-ig. Három alapformát határozott meg: a mandula, a dob⁸ és az ún. füge vagy körte alakot – a további formák túlnyomó többsége ezekből származtatható. Bár a markolatgombok java vasból készült, ismerünk bronzból és jáspisból, hegyikristályból készített darabokat is **5–6. KÉP.**⁹

3 Roland Warzecha elmélete, melyet a gyakorlatban is kipróbált és bizonyított. Forrás: <http://www.youtube.com/watch?v=-8QBr4dTAR0> (letöltés ideje: 2012. 04. 11. 23:35).

4 OAKESHOTT 1964, 80 és 132; CLEMENTS 1998, 75.

5 OAKESHOTT 1991, 11–13.

6 Egy megfelelő méretű és súlyú markolatgomb nélkül a kard egyensúlya nem lesz megfelelő és a fegyver forgatása nehézkessé válik. CLEMENTS 1998, 75.

7 OAKESHOTT 1964, 80; CLEMENTS 1998, 75 és 231.

8 Bár magyarra egyaránt dob alaknak szokás fordítani, az angol szakirodalom megkülönbözteti a *disc*- és *wheel pommel* fogalmát. Az előbbi egy egyszerű korong, utóbbi azonban némileg bonyolultabb forma; a korongalak két oldalának közepén egy-egy csonka gúla alakú dudor található.

9 OAKESHOTT 1960, 224–231 és 314–323; OAKESHOTT 1964, 80–111.

A markolattüske és a fogantyú

A markolattüske vagy markolatnyelv gyakorlatilag a penge azon életlen része, amelyre a keresztvas, a fogantyú és a markolatgomb kerül. Formája változó; jellemzően a keresztvas felé szélesedik, de lehet párhuzamos szélű vagy középen kiszélesedő is. A markolattüskét általában a penge acéljából nyújtották ki, de kialakíthatták egy különálló vasrúdból is, amit kovácshegesztéssel rögzítettek a pengéhez. A fogantyú általában könnyen pusztuló anyagból – rendszerint fából – készült, amit legtöbbször bőrrel borítottak; éppen emiatt kevés megmaradt darab áll a kutatók rendelkezésére. Oakeshott összesen 8 fő fogantyúformát különített el 1000–1500 között, de ahogyan a markolatgomboknál, itt is elsősorban a kardforgató ízlése, a divat és a kardpenge¹⁰ volt a meghatározó a forma kialakításakor **7. KÉP.** A fogantyú általában lapos, ovális átmetszetű, ritkábban kerekesebb, de egyes esetekben akár hatszögű is lehet.¹¹

A keresztvas

A keresztvas a markolatgombhoz hasonlóan egyszerre több feladatot lát el; az elsődleges célja, hogy a használatkor megakadályozza a kardforgató kéz rácsúszását a pengére, óvja a kezét és a fogantyút az ellenség fegyverétől, illetve sújtáskor annak pajzsától, a markolatgombbal együtt ellensúlyként szolgáljon a kardpengének, valamint bizonyos vívástechikákkal támadásra is használható. Oakeshott 12 fő keresztvasformát különített el, melyeknek ugyancsak számtalan variációja lehetséges a kard tulajdonosának ízlése szerint **8. KÉP.**¹²

A penge és részei

Az első, a kardpengék formái változására épülő tipológiát ugyancsak Oakeshott dolgozta ki, aki 22 típusával tovább folytatta Petersen viking kori kardokra kidolgozott tipológiáját az 1050-es évektől a XVI. század elejéig **9. KÉP.**¹³ Tipológiája kidolgozásakor a penge alakját, hosszát és szélességét, a vajat hosszát és szélességét, a gerincélt és a hegy kialakítását is figyelembe vette.

A váll

A váll tulajdonképpen a sújtásra emelt penge alsó végét jelenti, ahonnan a markolattüske kiindul. A keresztvas a kard összeszerelésekor a vállra ül fel; a jobb illeszkedés miatt a keresztvas pengével érintkező oldalán általában a penge vastagságának és szélességének megfelelő mélyedés található. A

10 Meghatározó elem például a penge hossza; egy hosszabb, nehezebb pengét ugyanis könnyebb forgatni, ha a markolata is hosszabb az átlagosnál. CLEMENTS 1998, 76.

11 OAKESHOTT 1964, 129–137; HALMÁGYI–RIEDEL 1986, 73–74; CLEMENTS 1998, 76.

12 OAKESHOTT 1960, 327–329; CLEMENTS 1998, 73 és 234.

13 A XVI. század elejétől a kardok már annyira sokfélék, hogy Oakeshottnak a penge formájára és átmetszetére épülő tipológiája érdemben tovább már nem folytatható. OAKESHOTT 1991, 2.

váll formája többféle lehet; létezik a markolattüskével derékszöget, tompaszöget bezáró, illetve íves vállkialakítás is **10. KÉP.**¹⁴

A pengemeddő

A pengemeddő (külföldi szakirodalomban *ricasso*) a keresztvas alatti pengérészt jelenti, amelyet nem fentek élesre; elsődleges célja az volt, hogy egy megvastagodó, lapos támaszt nyújtson a keresztvason átnyúló mutatóujjnak.¹⁵ A pengemeddő a XV. század végén kezdett gyakoribbá válni a kardokon, de elvétve már néhány 1200 körülre datálható darabon is feltűnik **11. KÉP.**¹⁶

A vájat és a gerincél

A különböző alakú vájak – helytelen szóval vércsatornák – és gerincélek kialakítása a pengeszilárdság növelése és a súlycsökkentés érdekében történt. A vájak száma, hossza, mélysége és szélessége sokféle lehet; kialakításuk vagy köszörüléssel, vagy üllőbetéttel (*ódorral*) és idomverő kalapáccsal (*bélyegítővel*) történt.¹⁷ A vájak körülbelül a XIV. század közepe táján nagyrészt eltűnnek a pengékről, a védőfegyverek fejlődése miatt a kardpengét ekkortól legtöbb esetben gerincél merevíti **12–13. KÉP.**¹⁸

Az élek

Az Oakeshott X–XVI. századig terjedő tipológiájában szereplő kardok mindegyike kétélű; ez lehetővé teszi, hogy a kard bármikor azonnal használható legyen, illetve az egyik él csorbulása vagy más sérülése esetén a másik továbbra is rendelkezésre álljon. A különböző vívóiskolák megkülönböztetik az ún. *hosszú- és rövid éleket*; a hosszú él az ellenfél felé néző, a rövid pedig a kardforgató felé néző él. Ez az elkülönítés azért fontos, mert bizonyos támadásokat célszerűbb a rövid éllel végrehajtani. A középkori kardokat nem fentek borotvaélesre;¹⁹ a jó kardpenge körülbelül egy húsvágóbárd élességével bírt.²⁰

A hegy

A hegy a penge markolattal átellenes vége, ahol az élek összefutnak; kialakításakor az elsődleges

14 CLEMENTS 1998, 65.

15 CLEMENTS 1998, 74.

16 OAKESHOTT 1960, 327–328; CLEMENTS 1998, 74.

17 OAKESHOTT 1960, 98; HALMÁGYI – RIEDEL 1986, 74; CLEMENTS 1998, 68.

18 BRUHN HOFFMEYER 1963, 11, 18–20; OAKESHOTT 1960, 301–314; OAKESHOTT 1991, 147; CLEMENTS 1998, 68.

19 Erre valójában nem is volt szükség, hiszen a csapás ereje egy egészen kis területen érintkezik a célponttal, így kevésbé éles pengével is veszélyes sebeket ejthettek az ellenfélen. CLEMENTS 1998, 66.

20 CLEMENTS 1998, 64.

szempont, hogy a pengét inkább szúrásra vagy vágásra szánják-e. Az inkább vágásra használandó pengék hegye általában kerek, tompa, míg az elsődlegesen szúrásra kialakítottaké sokkal határozottabb, keskenyebb, hegyesebb. Alapvetően három formát szokás elkülöníteni; a lándzsa alakút, amelynél az élek ívesen futnak össze, egy háromszögleteset, amelynél nincs ív, hanem az élek bizonyos szögben megtörve futnak össze, a harmadik forma pedig az az eset, amikor a hegy tűszerű **14. KÉP.**²¹

Súlypont

A kard egyensúlya bizonyos mértékig szubjektív; saját tapasztalatom szerint jól kiegyensúlyozott pengét forgatni olyan érzés, mintha a kardnak egyáltalán nem lenne súlya. Az egyensúly szempontjából fontos, hogy a fegyver lehetőleg se pengenehez, se markolatnehéz ne legyen. Előbbi esetben a súlypont a penge hegyéhez esik közelebb, ezáltal a fegyver irányítása nehezebb, de nagyobbat lehet vele sújtani; utóbbi esetben a fegyver jobban irányítható, azonban a sújtáskor kevesebb energiát lehet a célpontnak átadni. John Clements szerint a középkori kardok súlyvonala általában a keresztvastól 3–6 hüvelykre (7,62–15,24 cm) volt.²²

21 CLEMENTS 1998, 69.

22 CLEMENTS 1998, 77.

A kardok története a viking kortól a késő középkorig

Bár a középkori kardok igazi ősei a késő vaskorban megjelent, már vasból kovácsolt kardok,²³ a téma szempontjából elég a közvetlen előfutárokról, a viking kori (Kr. u. VIII–XI. század) kardokról szót ejteni.

A népvándorlás kori kardpengék átlagosan 30 hüvelyk (76,2 cm) hosszúak, a pengetőnél másfél hüvelyk (3,81 cm) szélesek, a hegy felé kissé elkeskenyedő pengét egy vagy több vájat merevíti. Mindez a VIII. század elejéig alig változott, ekkor kerültek ugyanis használatba a nagyobb, nehezebb pengék, melyek ellensúlyozására a változatos formájú markolatgombok is nagyobbakká, nehezebbekké váltak **15. KÉP.**²⁴ Körülbelül a IX. század közepétől a X. század elejéig egy sokkal könnyebben kezelhető forma jelent meg, vele együtt pedig egy új kovácsolási technika,²⁵ mindkét újítás az Ulfberht-műhely²⁶ feltűnésével esik egybe. Ezek az új formára kovácsolt fegyverek könnyebbek és erősebbek; a penge sokkal élesebben keskenyedik a markolattól a hegy irányába, így súlypontja közelebb kerül a markolathoz. A súlypont eltolódása miatt ezek a kardok sokkal könnyebben forgathatóak/irányíthatóak és fürgébbek, mint a megelőző korok majdnem párhuzamos éllel rendelkező kardjai, amelyeknek súlypontja még sokkal közelebb esett a hegyhez **16. KÉP.**²⁷ A kardok formáját tekintve a XIV. századig nem tapasztalunk igazán nagy változást; a típusok közti eltérések főként a penge méretében, vájatának hosszában, ezek szélességében, illetve a hegy formájában érhetők tetten, eltekintve a markolatgombok és keresztvasformák sokszínűségétől **17. KÉP.**

A XIV. század több szempontból is a változások időszaka volt: a védőfegyverzet átalakulása a támadófegyverek, ezen belül pedig a kardok átalakulását idézte elő.²⁸ A kelták idejétől egészen a vikingek koráig a jól felfegyverzett harcosok különféle sisakokat, sodronyvérteket²⁹ és pajzsokat

23 Bronzkori elődeiktől eltérően ezek markolatát már három elkülönülő részből, a keresztvasból, fogantyúból és markolatgombból állították össze; éleik közel párhuzamosan futnak a kerek hegyig, tehát már egyértelműen sújtásra szánták őket, ellentétben a bronzkori darabokkal (megjegyzendő azonban, hogy a tompa hegyű, egyenes élű forma már a késő bronzkorban feltűnik). OAKESHOTT 1960, 53–55.

24 OAKESHOTT 1960, 132–133.

25 Az új technikához már egy sokkal acélosabb, alacsonyabb széntartalma miatt keményebb vasat használtak a kovácsok, ami feleslegessé tette a bonyolult és körülményes damaszktechnika használatát.

26 A IX–X. században feltűnő, új technikával készült kardokon gyakori az Ulfberht név; a kutatás kezdetben a kardkészítő nevének gondolta, de mivel az Ulfberht feliratú pengék több, mint 200 évig készültek, inkább egy műhely megalapítójának kell tekintenünk, aki a IX. század végén kezdett dolgozni a Rajna-vidéken.

27 OAKESHOTT 1960, 142; OAKESHOTT 1991, 1.

28 A hadviselésben a támadás és a védelem soha nem egyensúlyra törekszik, hanem mindig valamelyik tényező fölénybe kerülése mozgatja a haditechnikai fejlesztéseket. O'CONNELL 2002, 25–26; TÖLL 2009, 53.

29 A sodronyvért egy vas- vagy acélgyűrűk egymáshoz kapcsolásával előállított vértezettípus; képes megállítani a

vittek magukkal a harcba; mindezek a XI. század után változatos módon fejlődtek tovább. Az 1230-as években már használatban voltak fémlemezről³⁰ kialakított térd-, és lábszárvédők, és már a XII. századból vannak említések erős, vaslemezről kialakított mellvértokról is.³¹ A sisakok nagyobbakká, nehezebbekké és zártabbakká váltak a XIII. századra **18. KÉP.**³² Az 1320-as években a lábszárvédő már zárt, az egész lábszárat körülöleli; hasonló fel- és alkarvédőkről is tudunk, valamint a könyököt óvó fémlemezekről is. Mindezeket a sodronyvért fölé húzva viselték.³³ A lemezevért előfutára a páncélkabát, idegen kifejezéssel *coat of plates* volt: egy fűző-szerű vértet, amelynek két bőrrétege közé fémlemezeket szegecseltek, rögzítése pedig szíjakkal történt **19. KÉP.**³⁴ Az 1350-es évek közepére a jól felfegyverzett harcos már a test formáját követő lemezevértet viselt, mely a nyak és az ágyék kivételével az egész testet takarta (utóbbiakat még sodronyvért óvta a támadásoktól),³⁵ a XIV. század végére pedig kialakultak a teljes lemezevérték **20. KÉP.** A változás gyors volt; a lemezevérték körülbelül 40 év alatt teljesen felváltották a korábban használt sodronyvérteket egész Európában.³⁶ A teljes lemezevértet megjelenésében jelentős szerepe lehetett a XIV. század közepére komoly fenyegetéssé vált angol hosszújnak, a számszerűnek, valamint a svájciak alabárdjainak.³⁷

Ahogy látható, a kisebb-nagyobb fémlemezekből álló vértetek használata már a XIII. században megkezdődött – az ilyen új típusú, fémmel még csak bizonyos testtájakat fedő védőfegyverzet hatására jelentek meg az első másfélkezes kardok a XIII. század közepe körül. Ezek pengéje az új vértettípusokra adott válaszként már hosszabb és nehezebb volt a korábbi kardokéhoz képest, megnyúlt markolatuk pedig lehetőséget adott rá, hogy alkalmanként a kardforgató két kézzel is

lesújtó pengét és bizonyos mértékig a szúrások ellen is véd. KALMÁR 1971, 253.

30 A kutatásban korábban vitatott volt, hogy az első térdvédők valóban fémből, vagy inkább bőrből készültek-e; Oakeshott véleménye szerint a XIII. század kovácsainak, akik már a XII. században egyetlen vaslemezről alakították ki kúpos formájú sisakjaikat, egy ilyen fém térdvédő elkészítése sem jelenthetett nagyobb kihívást. OAKESHOTT 1960, 268.

31 Az egyik legkorábbi említés egy kora középkori történetírótól, a később brecknocki főesperessé kinevezett Giraldus Cambrensis-től való, 1171-ből, aki a Dublinra támadó dánok közt említ fémlapokból összeállított vértet viselő harcosokat. A másik típus, amit a XII. század végétől használtak, a *cuirie*; ezt a sodronyvért fölé, de a fegyverköpeny (*surcoat*) alatt viselték. Minden esetben bőrből készült, amit néhány esetben már fémlapokkal is megerősítettek. EDGE-PADDOCK 1988, 56–57.

32 OAKESHOTT 1960, 261, 284.

33 TÖLL 2009, 96–100.

34 A *coat of plates* felépítését az 1361-es Wisby-i csata tömegsíraiban megmaradt darabok vizsgálatából ismerjük. A *coat of plates*hez hasonló volt a XIV. században megjelenő brigantin is. THORDEMAN 1939, 210–225.

35 OAKESHOTT 1960, 283–290; TÖLL 2009, 111.

36 A sodronyvért azonban nem tűnt el teljesen a használatból, mivel a lemezevértet általában csak a módosabbak tudták megfizetni. Sok esetben a harcos testének védelmét csupán egy tunika-szerű, vastag anyagból készült, bélelt ruhadarab, a *gambeson* vagy *aketon* jelentette, amit a XIII. századtól eredetileg a sodronyvért, majd később a lemezevért alá is húztak. OAKESHOTT 1960, 267–269, 303; TÖLL 2009, 75.

37 Az említett támadófegyverek mellett a gyártás szempontjából az 1380-tól igazoltan létező magaskohó megjelenése is fontos tényező. ENDREI 1978, 71; OAKESHOTT 1960, 284; TÖLL 2009, 111–115.

megragadhassa azt, s így nagyobb erővel sújthasson le ellenfelére.³⁸ Bár ismerünk biztosan 1240 elé keltezhető példányt,³⁹ az Oakeshott gyűjtése alapján úgy tűnik, hogy a kardtípus csak a századforduló idején lett igazán népszerű.⁴⁰

Ahogy az a másfélkezes kardtípus megjelenése is jól mutatja, a védőfegyverzet fejlődése maga után vonta a támadófegyverek átalakulását, így a XIV. század közepére a kard formája és célja is megváltozott. Az új, sima felületű és erős lemezzvértek ellen a korábbi könnyű, lapos, elsődlegesen sújtásra alkalmas pengék nem bizonyultak hatékonyak, a szúrások pedig le tudtak csúszni a sima felületről.⁴¹ Az egyedüli hatékonyan támadható részek a csak láncsal fedett területek voltak, de mivel a sodronyvért átszúrásához is nagy erőt kellett kifejteni, szükségessé vált egy szúrásra optimalizált penge használata; a XIV. század közepén tehát elterjedtek azok a pengeformák, amelyek elsődleges célja már nem a sújtás, hanem a szúrás volt.⁴² A hegy már nem tompa, mint a régebbi időszakban, hanem erős és hegyes, vájat helyett pedig a kardpengét legtöbb esetben egy gerincél merevíti. A pengék keresztmetszete lapos gyémánt vagy rombusz alakú **13. KÉP**. Mivel a csatatereken az újítások ellenére továbbra is nagy számban jelen voltak a sodronyvértek, használatban maradtak a korábbi, inkább még sújtásra kialakított kardok is, illetve kedvelt volt egy, az 1320–50-es években kialakult átmeneti kardtípus is, mely egyesítette a két forma előnyeit **21. KÉP**.⁴³ A lemezzvértek megjelenése természetesen hatással volt a másfélkezes fegyverekre is, így kialakultak azok a típusok, melyek pengéje szintén elsősorban szúrásra alkalmas gerincéles, illetve átmeneti típusú. A markolat változatlanul hosszabb az átlagosnál, hogy a kardforgató a markolatot két kézzel fogva nagyobb erővel tudja átszúrni a lemezzvértet.

A XV. században megjelenő újabb változás a kardokon a pengemeddő (a külföldi szakirodalomban *ricasso*) elterjedése, és az első ujjvédő gyűrűk feltűnése **22. KÉP**. A korábbi évszázadokban a civil életben ritkán viselték ezt a rangjelző fegyvert. A XVI. századra azonban a mind vagyonosabbá és jelentősebbé váló társadalmi középosztály átvette a lovagságtól kardot, mint rangjelző fegyvert és a mindennapi életben is megjelent a viselete. A kard formájában is gyorsan alkalmazkodott új szerepeihez, mint férfias divatkellék és utcai önvédelmi eszköz.

38 OAKESHOTT 1960, 207; OAKESHOTT 1991, 95; EDGE–PADDOCK 1988, 62; CLEMENTS 1998, 38.

39 Bővebben lásd 50. jegyzet.

40 Megjegyzendő, hogy 1991-es kötetében szerepelnek 1200–1250, 1210–1320 és 1120–1150 közé datált példányok is, azonban a szerző az utolsó esetet kivéve (ahol a keltezés alapja a penge felirata) nem írja le, hogy mi alapján keltezte az adott fegyvert. A fegyverek részeinek alapján a korai datálást a feliratos darab kivételével nem érzem indokoltnak. OAKESHOTT 1991, 104–105; 108.

41 OAKESHOTT 1960, 301–314.

42 Ez a pengeforma már a XIII. század második felében ismert volt, ahogyan azt jól bizonyítja több kódexbeli ábrázolás és Salisbury grófjának 1250-ben elhunyt fia, ifj. William Longespée síremlékén látható kard is. OAKESHOTT 1960, 301–302.

43 BRUHN HOFFMEYER 1963, 11, 18–20; OAKESHOTT 1960, 301–314; OAKESHOTT 1991, 147.

A másfélkezes kard

Másfélkezes kardnak nevezzük azt a kardtípust, melynek pengéje az átlagosnál hosszabb, kb. 32–40 hüvelyk (81,2–101,6 cm), markolata pedig kb. 6–10 hüvelyk (15,24–25,4 cm) hosszú. Bár egy kézzel is forgathatóak, az egykezes kardok 3–4 hüvelyk (7,62–10,16 cm) hosszú markolatával szemben a hosszabb markolat lehetőséget ad rá, hogy a kardforgató mindkét kezével megragadhassa a fegyvert, így nagyobb erővel sújthasson le az ellenfélre, vagy szúrhassa át annak lemezevértjét.⁴⁴ Egy ilyen fegyver átlagos tömege Clements szerint kb. 2,5–3,5 font (1,125–1,575 kg).

A kardpengék növekedését, amint arról már volt szó, a XIII. század folyamán megjelenő új, már kisebb-nagyobb fémlemezekből álló vértzetek megjelenése idézte elő. A hatékonyabb védőfegyverzet megjelenésére egy nagyobb, súlyosabb, hosszabb pengéjű és markolatú kardtípus kialakulása volt a válasz.⁴⁵ Fontos megjegyezni, hogy bár a szakirodalomban meggyökeresedett a „másfélkezes” elnevezés, ezeket a fegyvereket csak a modern kutatás nevezi így.⁴⁶ A korabeli forrásokban, összeírásokban és költeményekben általában csatakardként, fattyúkardként,⁴⁷ hosszúkardként és hasonló neveken szerepelnek. Az elnevezések mindig kiemelik a fegyverek nagy méretét és speciális rendeltetését. Ezeket a kardokat a harcosok csak a csatátérre vitték magukkal, azon kívül egy más, rövidebb kardot viselt, melyet a külföldi szakirodalom *arming/riding sword*-nek nevez.

Nagy méretük ellenére a másfélkezes kardokat nem szabad összetévesztetni kétkezes rokonaikkal; a XIII–XV. századi kétkezes kardok ugyanis ekkor még nem különleges célra kialakított fegyverek voltak (ez csak a XV–XVI. század fordulójára következett be). Bár az írott források több esetben is beszámolnak róla, hogy a harcos második kardját a nyereghez szíjazva vitte magával, arra soha nem találunk utalást, hogy ez a rövidebb vagy a hosszabb fegyver volt-e. Az ésszerűség azt diktálná, hogy a csatakard volt a nyereghez erősítve, a képi ábrázolásokon azonban ezen a helyen soha, a

44 A markolat megnyúlására azért is volt szükség, mert egy hosszabb pengéjű kardot sokkal könnyebb forgatni, ha a markolat is hosszabb az átlagosnál; a kard egyensúlya miatt általában a másfélkezes kardok markolatgombjai is nagyobbak, súlyosabbak az átlagosnál. EDGE–PADDOCK 1988, 62; CLEMENTS 1998, 76.

45 OAKESHOTT 1960, 207; OAKESHOTT 1991, 95; EDGE–PADDOCK 1988, 62; CLEMENTS 1998, 38.

46 A másfélkezes kifejezést legvalószínűbben először Charles Alexander de Cosson báró használta az 1890-ben kiadott *Exhibition of the Royal House of Tudor* c. kiállítás katalógusában; a kifejezést olasz eredetűnek mondja. Forrás: http://www.archive.org/stream/exhibitionofroya00newgiala/exhibitionofroya00newgiala_djvu.txt, 658. tétel (letöltés ideje: 2012. 10. 13. 16:31).

47 A fattyúkard elnevezés a XV. században terjedt el; Clements szerint 1450 körül jegyezték fel először angol nyelven. OAKESHOTT 1960, 308; OAKESHOTT 1991, 127 és 171; CLEMENTS 1998, 38.

derékra szíjazva viszont gyakran látható.⁴⁸

Oakeshott tipológiájában a másfélkezes darabok az adott egykezes típus betűvel jelölt altípusaként jelennek meg: XIIa, XIIIa, XVa, XVIa, XVII, XVIIIb, XVIIIc, XX és XXa **9. KÉP**.

XIIa típus

Az egykezes XII. típus altípusa, melynek pengéje erősebben elkeskenyedő, hegye pedig határozottabb, mint a XII. típusnak. Ez az altípus csak Oakeshott 1991-es munkájában szerepel; tipológiája kidolgozásakor ugyanis még nem ismerte az első ide sorolható darabot, miután pedig később nem talált egyetlen párhuzamot sem, a XIIIa típusba sorolta be a szóban forgó fegyvert. A típusba sorolható darabok java 1300–1350 közé datálható, de van példa 1350–1400, 1250–1350 és biztosan 1240 elé⁴⁹ keltezhető kardokra is.⁵⁰

XIIIa típus

A XIII. típus altípusa; jellegzetessége az átlagosnál hosszabb, 32–40 hüvelyk (81,2–101,6 cm) hosszú penge, melynek élei csaknem párhuzamosan futnak a kerek hegyig, valamint a 6–10 hüvelyk (15,24–25,4 cm) hosszú markolat. A típust az írott források általában csata kardként említik, s ahogy már említettem, mindig kiemelik nagy méretét és speciális rendeltetését. A XIIIa-t általában német eredetű típusnak tartják,⁵¹ s Oakeshott szerint a tény, hogy a XIII–XIV. század folyamán a franciák „nagy német kard”-nak nevezték, kellően alátámasztja a német eredet elméletét. A típus 1240–1350 között élte fénykorát, de a XV. század utolsó negyedében ismét népszerűvé vált.⁵²

XVa típus

A XV. típus altípusa; jellegzetessége, hogy a penge erősen elkeskenyedő, lapos gyémánt keresztmetszetű. Az élek egyenesen futnak össze a hosszú, tű-szerű hegybe; markolata kb. 6–10 hüvelyk (15,24–25,4 cm) hosszúságú. Datálása nehézkes; Oakeshott szerint a XV. típusú pengeforma a XIII. század végétől a XV. századig népszerű volt. 1991-es munkájában az altípus legkorábbi darabjait 1320–1350 közé keltezi, a legkésőbbieket pedig 1420–1460 közé.⁵³

48 OAKESHOTT 1964, 44–46.

49 Az említett fegyver a markolatgombon szereplő címer alapján a Német Lovagrend egyik nagymesteréé, Konrádé volt, aki 1239–1241 között állt a Lovagrend élén. OAKESHOTT 1991, 94.

50 OAKESHOTT 1991, 89–94.

51 Oakeshott szerint azért, mert ábrázolása nagyon gyakori a német területek XIV. századi síremlékein, de a spanyol területeken is igen gyakori a korban. OAKESHOTT 1991, 95.

52 OAKESHOTT 1960, 207–209 és 303–304; OAKESHOTT 1964, 41–46 és 54–55; OAKESHOTT 1991, 95–108.

53 OAKESHOTT 1960, 307–309; OAKESHOTT 1964, 56–60; OAKESHOTT 1991, 127–145.

XVIa típus

A XVI. típus altípusa; pengéje hosszú, a markolatnál széles, majd a határozott hegy felé elkeskenyedik. A rövid vájat sokszor a markolattüskéről indul, a legtöbb esetben a penge egyharmadáig, feléig tart; a penge alsó része általában lapos hatszög keresztmetszetű. Markolata a XIIIa és XV. típusokhoz hasonlóan hosszú. Oakeshott szerint ez a pengeforma volt a válasz a fémlemezekkel megerősített sodronyvértezetekre, melyek 1300–1350 között jelentek meg: a vájattal ellátott pengeresz elég széles és lapos a hatékony sújtáshoz, a lapos hatszög átmetszetű vég pedig lehetővé teszi az eredményes szúrást is. A kutató a típust a XIV. század elejétől a XV. század elejéig keltezi.⁵⁴

XVII. típus

Ez a pengetípus már egyértelműen a lemezvértezetek ellen készült. Az ide sorolható darabok markolata minden esetben másfélkezes hosszúságú; a nyúlánk, hegye felé erősen elkeskenyedő penge erős, hatszög-keresztmetszetű, szinte minden esetben nagyon merev. Alkalmanként a pengén sekély vájat futhat a markolat felé eső részen. Ez a kardtípus Oakeshott szerint 1370–1425 között volt a legnépszerűbb.⁵⁵

XVIIIb és XVIIIc típusok

A XVIII. pengetípus Oakeshott szerint az elsődlegesen sújtásra, illetve vágásra kialakított kardpengék tökéletes ötvözete. Bár 1964-es munkájában még öt altípust különített el, 1991-es könyvében már csak hármat említ (XVIIIa-c). A XVIIIb altípus pengéje hosszú, karcsú, erősen elhegyesedő, keresztmetszete lapos gyémánt alakú. A markolat hosszú, 10-11 hüvelyknyi (25,4–27,94 cm) is lehet. A XVIIIb típusnak számos darabja található német múzeumokban, és igen gyakori az 1450–1520 között készült, főleg német festményeken.

A XVIIIc típus pengéje széles, átlagosan 34 hüvelyk (86,36 cm) hosszú, átmetszete szintén lapos gyémánt alakú. Markolata hosszú, a fogantyú általában középen kiszélesedő. Oakeshott szerint jellegzetes itáliai típus, kevés példája ismert.⁵⁶

XX és XXa típusok

A típusok jellegzetessége, hogy a nagyjából a penge feléig futó középső vájatot a penge markolathoz közelebbi negyedén mindkét oldalról egy-egy, a középsővel megegyező szélességű

54 OAKESHOTT 1964, 63–65; OAKESHOTT 1991, 147 és 152–156.

55 OAKESHOTT 1960, 311–313; OAKESHOTT 1964, 65–67; OAKESHOTT 1991, 157–170.

56 OAKESHOTT 1964, 70–72; OAKESHOTT 1991, 171.

vájat váltja fel. Oakeshott a XV. század második felére keltezi ezeket a pengeformákat, bár az archetípusnak tekinthető darab a rajta szereplő feliratok és jelek alapján a XIV. század elejére tehető.⁵⁷ Tipológiája kidolgozásakor Oakeshott ide sorolt még két másik pengetípust is, de 1991-es munkájában ezek már önálló típusként szerepelnek (XXI és XX típus).

A XX típus hegye lándzsa alakú, pengéje szélesebb, mint a keskenyebb, a hegy felé erősen elkeskenyedő XXa típusé; a vájatok elhelyezkedése mindkét típusnál hasonló.⁵⁸

⁵⁷ A feliratok betűformái és a pengén szereplő címer formája a kb. 1275–1325 közötti időszakra jellemzők. OAKESHOTT 1991, 208.

⁵⁸ OAKESHOTT 1991, 207–213.

Vívókódexek, harcművészeti iskolák

A XIX. század előtt az az általános nézet uralkodott, hogy a küzdelem a középkorban pusztán nyers, véres öldöklés volt, amelyhez nem volt szükség különösebb szaktudásra, a vívás pedig csak a késő reneszánszban fejlődött igazi harcművészetté, a rapír megjelenésével. A középkori nyugati harcművészettel foglalkozó kézikönyvek felfedezésével és vizsgálatával ez a nézőpont éppen az ellenkezőjére változott; ekkor bizonyosodott be, milyen kifinomult mechanikai és technikai ismeretekkel rendelkeztek már a középkorban is.⁵⁹ A dolgozat szempontjából lényeges, hogy a kódexek legnagyobb része a hosszúkarddal való küzdelmet kiemelten fontosnak tekinti, s a fegyver a rapír térhódítása ellenére egészen a XVII. század elejéig szerepel az ilyen jellegű munkákban.⁶⁰

Vívókódexek

Arról, hogy a középkorban hogyan forgatták a kardot és más fegyvereket, nagyon kevés kortárs írott forrás maradt fenn.⁶¹ Bár vívómesterekre és vívóiskolákra már a XII. század végétől vannak utalások,⁶² a ma ismert legkorábbi kéziratos az 1295 körülre datálható, a Royal Armouries gyűjteményébe tartozó MS I.33-as jelzetű kódex, amit Leedsben őriznek **23. KÉP.**⁶³ A későbbi századokból szerencsénkre több kódex is fennmaradt különböző mesterektől, a XIV-XV. század fordulójára pedig kialakult a két nagy európai harcművészeti iskola: a német és az itáliai.

Fontos leszögezni, hogy ezek a kézikönyvek nem képzetlen fegyverforgatóknak, hanem a harcban már járatosaknak készültek, akik már tisztában voltak a fegyveres- és pusztakezes küzdelem alapjaival – ezt bizonyítja, hogy a mesterek nem magyarázzák a tanításaikat, az illusztrációk pedig csak egy-egy lehetséges végkifejletet vagy mozdulatot ábrázolnak, teljes mozdulatsort nem **24. KÉP.**

A kódexek némelyike csak szöveget tartalmaz, mások gazdagon illusztráltak; több darab pedig

59 CLEMENTS 1998, 11; SANCIN 2009, 62.

60 Tobias Capwell, a The Wallace Collection kurátora szerint ennek oka az, hogy a hosszúkarddal való gyakorlással elsajátíthatók azok az alapok (időzítés, a távolság helyes felmérése, gyorsaság, stb.), amelyek a fegyveres harc más formáiban is nélkülözhetetlenek. CAPWELL 2007, 60.

61 Clements – egyebek mellett – ennek egyik fő okát abban látja, hogy a tudásnak ez a fajtája szájról-szájra, illetve tapasztalati úton került átadásra; a társadalom azon rétegének tagjait, akik a legtöbb időt töltötték harccal, már gyerekkoruk óta tanították a fegyverhasználatra – nem volt tehát szükségük kézikönyvekre. A másik legfontosabb ok valószínűleg az, hogy a korszak írástudói szinte kizárólag egyházi személyek voltak, akiket jobban leköltött a teológia és egyéb témák, mint a fegyverforgatás mikéntje. Az említettek mellett nagy szerepe lehetett annak is, hogy a középkori társadalom java része analfabéta volt, kódexek csak kis számban készültek és könnyen el is pusztulhattak, illetve a témával eleve kevés mű foglalkozhatott. CLEMENTS 1998, 11–12.

62 A XII. század második felében élő és alkotó Saxo Grammaticus dán püspök Historia Danica c. történeti munkájában hivatásos vívómestereket említ, 1180-ban pedig II. Henrik angol király betiltja a vívóiskolák működését Londonban. CLEMENTS 1998, 11–12; PORZIO–MELE 2002, 3.

63 Ez egy latin és német nyelvű, délnémet munka, amely teljes terjedelmében az egykezes karddal és ökölpajzzsal való küzdelemmel foglalkozik. CLEMENTS 1998, 12; PORZIO–MELE 2002, 3; SANCIN 2009, 77.

verses formában íródott.⁶⁴ A középkori mesterek nagy gondot fordítottak arra, hogy tudásuk ne kerülhessen az arra érdemtelenekhez; a kódexek szövegezése könnyen félreérthető és bonyolult, Talhoffer mester pedig többször is kiemeli, mennyire fontos a titoktartás és a titokban való gyakorlás.⁶⁵ Szerkezetüket tekintve a leghangsúlyosabbak a birkózással és a kardvívással foglalkozó fejezetek. Bár az utóbbi részben egy-, és kétkezes kardok is szerepelnek, a hangsúly jellemzően a másfélkezes kard használatán van, a fejezet legnagyobb része ennek a fegyvertípusnak a forgatásával foglalkozik. A különböző típusú kardok mellett találunk *pole axe*-, tör-, *messer*-, alabárd-, lándzsa-, és a későiekben rapírtechnikákat is **25. KÉP**. A vívómesterek általában külön fejezetet szenteltek a gyalogos – ezen belül a vértezet nélküli és páncélos küzdelemnek – és a lóháton történő összecsapásnak.

Harcművészeti iskolák

A német iskola a XIV. század második felében jött létre, s a fennmaradt vívókódexek szerint a mesterek egészen a XVI. század végéig tanították a módszereit. Az iskola létrejöttét Johannes Liechtenauer⁶⁶ nevéhez köthetjük; munkája közvetlenül nem maradt ránk. A későbbi közép-európai vívómesterek java Liechtenauer hagyományát követte, amit kommentárokkal, kiegészítésekkel és módosításokkal láttak el az idők során.⁶⁷

Az itáliai iskola megalapítása Fiore dei Liberi⁶⁸ nevéhez, és 1409-re datálható *Fior di Battaglia* c. munkájához köthető.⁶⁹ Ebből az időből ismert egy másik, Lippo di Bartolomeo Barditól⁷⁰ eredeztethető itáliai hagyomány is, mely bolognai eredetű és túléli dei Liberi tradícióját.⁷¹ A XVI.

64 Ennek okaként David M. Cvet szlovén kutató felveti, hogy talán a könnyebb megjegyezhetőség érdekében választották a verses formát. CVET 2009, 53.

65 HULL 2007, 379 és 384; SANCIN 2009, 64.

66 Személyéről keveset tudunk; a XIV. század első felében született, valószínűleg Liechtenauban (a mai Bajorország területén). Első ismert tanítása csak egy 1389-es kivonatban maradt ránk, melyet valószínűleg Hanko Döbringer készített. Az MS 3227a jelzetű kódexet ma a nürnbergi Germanisches Nationalmuseum őrzi. Döbringer szerint Liechtenauer „nagy mester” volt, aki messzi vidékeken gyűjtötte össze tudását. CLEMENTS 1998, 13; SANCIN 2009, 60; VUČAJNK 2009, 27.

67 Ide sorolható például Sigmund Ringeck 1440 körüli munkája, Hans Talhoffer 1443-as vívókódexe és Joachim Meyer 1570-es *Fechtbuchja* (Vívókönyve) is. SANCIN 2009, 59–60.

68 Személyéről ugyancsak keveset tudunk; művének bevezetőiből kiderül azonban, hogy a cividalei Premariacco-ból származott, s valószínűleg 1350 körül született. Fiore leírja, hogy több, mint 40 éve gyakorolja a kardforgatás művészetét, ez idő alatt pedig több itáliai és német mesternél is tanult. Halálának ideje nem ismert; valószínűleg 1410–1420 között halhatott meg. CVET 2009, 46–51.

69 Fiore munkájának ma három különböző példánya ismert: MS M.383 (*Fior di Battaglia*), Pierpoint–Morgan Library, New York, USA; MS Ludwig XV 13 (*Fior di Battaglia*), John Paul Getty Museum, Los Angeles, USA; Pisani–Dossi MS (*Flos Duellatorum*), Francesco Novati collection – ez utóbbi a II. világháború alatt elveszett, ma csak Novati kommentárjaiból és facsimile kiadásából ismert. Fiore hagyományát folytatta Filippo Vadi mester is 1482–1487 közé datált kódexével. CVET 2009, 52; PORZIO–MELE 2002, 7.

70 A Bolognai Egyetem professzora, aki 1412-ben saját iskolát alapított; járatos volt a matematikában, asztronómiában és egyéb tudományokban. Tudomásunk van egy a geometriáról és a kardvívásról írt értekezéséről, ez azonban mára sajnos elveszett. PORZIO–MELE 2002, 3.

71 Ehhez a bolognai iskolához sorolható Antonio Manziolino és Achille Marozzo is – mindketten adtak ki

század közepére azonban ezt a hagyományt is felváltja egy teljesen a rapír használatára épülő, tisztán civil stílus, mely a kardforgatást már nem művészetnek, hanem tudománynak tekinti.⁷²

A XVI. század végére – XVII. század elejére a hosszúkarddal való vívás sporttá válik; erre az időre ugyanis kialakul egy erős társadalmi középosztály, amely átveszi a kardot, mint rangjelző fegyvert és utcai önvédelmi eszközt – ez azonban már nem a hosszúkard, hanem a rapír, ami formájában és karakterében teljesen eltér a csatatereken használt kardoktól. Az utolsó munka, amely még megemlíti a hosszúkardot, Jacob Sutor 1612-es *Neu Künstliches Fechtbuch*ja **26. KÉP**.⁷³

vívókódexeket *Opera Nova* címmel, Manziolina 1531-ben, Marozzo pedig 1536-ban, utóbbi több kiadást is megért. PORZIO–MELE 2002, 3, 5 és 12.

⁷² Ez a tudományos nézőpont már Vadinál megjelenik, de az első, a vívást geometriai alapokon magyarázó munka Camillo Agrippa 1553-as tanulmánya. CVET 2009, 52–53; PORZIO–MELE 2002, 3, 5 és 12.

⁷³ TOBLER 2004, 2; CAPWELL 2007, 58; VUČAJNK 2009, 37.

Általános leletkörülmények

Az utókorra maradt középkori kardleletek java része folyómedrekből vagy tavakból került elő. Ezek mellett kisszámú, templomokban, illetve sírokból megőrzött fegyvereket is ismerünk, valamint olyan darabokat is, amelyeket használatuk ideje óta gondosan ápolnak. Az előkerülés helye elsősorban azért fontos, mert minden más lelethez hasonlóan a kardok esetében is nagyban befolyásolja a tárgy állapotát és vizsgálhatóságát, valamint a datáláshoz is segítséget nyújthat.

Folyómedrek, tavak

Az előkerülő nagyszámú leletből nyilvánvalóan látszik, hogy a fegyvereket – főképp a kardokat – előszeretettel dobták különböző vizekbe már a vaskor idejétől. A jelenség okát illetően csak találgatni lehet; valószínűleg valamilyen rituális hátteret kell sejttenünk mögötte. A szokás érett középkori továbbélését bizonyítja a folyómedrekből, tavakból előkerülő kardok sokasága – amelyek közül csak kevés akad, a folyók természetéből vagy az adott szakasz fekvéséből adódóan, ami véletlenül eshetett a vízbe egy hídról, hajóról vagy veszett vízbe például egy-egy ostrom közben.⁷⁴

A szokás késő középkori meglétére kevés írott utalás van, kivételt talán csak a szívósan továbbélő Arthur-legenda jelent, melynek legtöbb változatában a későbbi uralkodó kardja, az Excalibur szintén egy tóból kerül Arthurhoz, halála után pedig a király akaratának megfelelően Bedivere lovag tóba veti a kardot, így juttatva vissza azt a Tó Úrnőjéhez.

Tudjuk, hogy a germán népek fegyverekkel temették el harcosaikat; a sagákból kiderül, hogy ezeket a fegyvereket – különösen a kardokat – gyakran szándékosan kivették vagy elrabolták a sírokból. A sagák mellett a régészeti anyag is alátámasztja a tényt, hogy a kardokat sokszor szándékosan megrongálva tették a halottak mellé, hogy többé senki ne használhassa őket, s talán ugyanezért vetették vízbe is a fegyvereket. A mai ember számára elképzelhetetlen, hogy vízbe dobjon, vagy eltemessen egy olyan értékes tárgyat, mint amilyen akkoriban egy kard volt, de a viking korban – és még jóval később is – rituális szempontból ez volt a helyes eljárás. Hacsak nem volt egy arra érdemes rokon, aki a harcos kardját törvényesen örökölje vagy egy bajtárs, akiben annyira, megbízott hogy ráhagyja, akkor messze a legjobb dolog az volt, ha a fegyver „együtt hal” a tulajdonosával.⁷⁵

74 A szándékosságot látszik igazolni, hogy az összes kardlelet körülbelül 80%-a vizekből került ki; olyan folyószakaszokról, amelyek közelében a középkorban nem tudunk erődről vagy hídról, vagy csónakázásra alkalmatlan patakokból. OAKESHOTT 1991, 3.

75 Ez utóbbi tézist valószínűsíti a XI–XII. században lejegyzett Roland-ének egy részlete, melyben a haldokló Roland lovag megpróbálja eltörni kardját, Durendalt, hogy halála után más már ne forgathassa. OAKESHOTT 1991, 3–4.

Templomok

A templomokban a sírok fölé akasztott vagy a sírra fektetett kardok és védőfegyverek száma elenyészően kevés a vizekből és mocsarakból előkerült leletekéhez képest; könnyű felismerni őket jellegzetes patinájukról.⁷⁶ A kardok templomokba kerülésének magyarázata az lehet, hogy bizonyos értelemben minden lovag kardja az egyházhoz tartozott; a lovaggá ütéskor megszentelték, és a lovag halála után vissza kellett kerülnie az egyház őrizete alá **27. KÉP**. Talán ez az elképzelés, és nem a halhatatlan hírnév utáni vágy az oka a kardok, sarkantyúk, sisakok és kesztyűk sírokba, illetve a sírok fölé kerülésének. A harcosnak már nem volt szüksége rájuk; használta őket az egyház védelmére és támogatására, halálával pedig ezek a tárgyak is „pihenni tértek”. Sok XIII–XIV. századi nagy-britanniai síremlék is ezt az érzést erősíti; a lovag kifaragott alakja éppen hüvelyébe löki kardját. Néhány esetben a figura zordsága miatt ennek ellenkezőjét szokták feltételezni, de ez ellentmond a jól végzett munka és a megpihenés elképzelésének. Sok alak a kard markolatgombján nyugtatja a kezét, mintha éppen most tették volna el a kardjukat; bár ezt általában éppen az állandó szolgálatkészség és éberség jelének tekintik, Oakeshott mégis az előző nézetet hangoztatja.

Folyamatosan ápolott fegyverek

Léteznek olyan kardok is, amelyeket használatuk óta folyamatosan tisztítanak és ápolnak. Ebbe a csoportba csak nagyon kevés kard sorolható, ezek közül néhány a XIV. századra, a többség pedig a XV. századra datálható, eltekintve az olyan korai és különleges daraboktól, mint például a Bécsben és Torinóban őrzött két Szent Móricnak tulajdonított kard, Szent István kardja Prágában vagy az ún. Attila-kard (ismertebb nevén a bécsi szablya) mely azonban az előzőektől eltérően nem kétélű kard, hanem szablya **28. KÉP**.⁷⁷

⁷⁶ Mivel a sírra kerülésük óta nem tartották karban őket, ezeken a kardokon a több évszázados porrétteg és a levegő nedvességtartalma egy jellegzetes, apró mélyedésekkel teli patinaréteget alakított ki.

⁷⁷ OAKESHOTT 1960, 249–251; FODOR 2000, 1–31.

Másfélkezes kardok a hazai leletanyagban

A másfélkezes kardtípust a magyar fegyvertörténeti irodalom csak érintőlegesen tárgyalja, s kifejezettem ezzel a fegyvertípussal tudomásom szerint még senki nem foglalkozott. Sajnos a téma elhanyagoltsága miatt a fegyverek túlnyomó többsége közöletlen, s az általam eddig megvizsgált öt gyűjtemény⁷⁸ összesen 9 kardja alapján általános következtetéseket levonni nem lehet.

Mint láttuk, a kardtípus első képviselői a XIII. század közepe körül jelennek meg Oakeshott kutatásai alapján, s valószínűnek tartom, hogy használatuk egész Európában rövid időn belül elterjedt. Az általam eddig közölt 9 fegyver közül egy a XIV. század második felére, négy a XIV. század második felére/végére – XV. század elejére, egy a XV. század elejére, egy pedig a század második felére datálható. Két esetben az újra és újra divatba jövő formák miatt a fegyvereket nem lehetett egy adott időszakra keltezni, de mint mondtam, általános következtetések levonása mindezek alapján nem lehetséges. Marian Glösek lengyel régész 1984-es gyűjtése szerint a mai Magyarország területén a leggyakoribb forma a XIIIa és XVIa, s a kötetében szereplő magyarországi kardok 50%-a ezekbe a típusokba sorolható.⁷⁹

Az előkerülés körülményeit tekintve nem tapasztaltam eltérést a már elmondottaktól, a fegyverek minden esetben szórványok, melyek vagy vásárlás, vagy ajándékozás útján kerültek be az adott múzeum gyűjteményébe.

Bár a hazai kutatás még gyerekcipőben jár, a külföldi kutatásnak sikerült elkülönítenie egy olyan másfélkezes típust, mely nagy valószínűséggel hazánkhoz köthető: Marko Aleksic dél-európai gyűjtése alapján úgy tűnik, az általa elkülönített N kardcsalád képviselői a Magyar Királyság területén összpontosulnak. A kutató a típust szerb eredetűnek tartja,⁸⁰ s előfutárai valószínűleg a XIV. század végén – XV. század elején érkeztek a Magyar Királyság területére a mind északabbra tolódó török front hatására. Aleksic úgy véli, a típust a XV. században végig használatban volt a Királyság területén, s az ide sorolható fegyvereket minden valószínűség szerint itt is készítették.⁸¹

78 Dolgozataim elkészítése során a Hadtörténeti Múzeum, a Jósza András Múzeum, a Janus Pannonius Múzeum, a Magyar Nemzeti Múzeum és a Móra Ferenc Múzeum gyűjteményében kutathattam. Bővebben lásd a katalógust.

79 GLOSEK 1984, 181.

80 Elméletét arra alapozza, hogy az N családba sorolható kardok legjavának 12b altípusú keresztvasát időben megelőzi a szerb területeken leggyakoribb 12a típusú keresztvas, melyet Aleksic a 12b típus formai előzményének tekint. ALEKSIĆ 2007, 108-109

81 ALEKSIĆ 2007, 105–109.

*Fegyverek a szegedi Fekete ház, a budapesti Hadtörténeti Múzeum és a nyíregyházi
Jósa András Múzeum gyűjteményéből*

Az első általam vizsgált fegyver a szegedi Móra Ferenc Múzeumhoz tartozó Fekete ház gyűjteményében őrzik, melynek fegyveranyagát Temesváry Ferenc 2005-ben feldolgozta, de az anyag publikációra sajnos nem került. A kard ismeretlen körülmények között került az MFM törzsgyűjteményébe **29–31. KÉP.**

Ltsz.: T.74.35.1

Tulajdonság	Mért adat
teljes hossz	118,3 cm
pengehossz	94,3 cm
pengető vastagsága	0,51 cm
pengető szélessége	5,6 cm
hegy vastagsága	0,13 cm
vájat(ok) mélysége	0,08 cm
vájat(ok) hossza	59 cm
vájat(ok) szélessége	2 cm
keresztvas legnagyobb hossza	17 cm (ferde)
keresztvas legnagyobb vastagsága	1,4 cm
markolatnyelv legnagyobb szélessége	3,1 cm
markolatnyelv legkisebb szélessége	1,2 cm
súlyvonal	a pengetőtől 17 cm-re
tömeg ⁸²	–

A fegyver pengéje széles, élei enyhén elkeskenyedve futnak a kerek hegyig; mindkét oldalán egy-egy, a markolattüskéről induló sekély vájat merevíti, melyek körülbelül a penge kétharmadáig húzódnak. A keresztvas S alakban enyhén hajlított, végei felé kissé kiszélesedő, egyik szára elferdült **32–33. KÉP.** A kard markolatgombja téglatest alakú, melynek felső oldalán kis kiemelkedés látható. A gomb mindkét oldalán kör alakú dudor ül, melyekbe kereszt alakot tausíroztak, a fémdrót azonban teljesen hiányzik a vésetekből **34. KÉP.** A penge egyik oldalán unikornis, másik oldalán valószínűleg farkas tausírozott képe látható, melyből a drót java szintén hiányzik. A markolattüske egyik oldalán két, alsó végén kissé túlfutó szárú V, a másikon két,

⁸²Mérleg hiányában a fegyverek tömegét több esetben nem volt módom megmérni.

megnyúlt félkör alakú bemélyedés látható **35–38. KÉP**.

A pengét a szélessége, az enyhe elkeskenyedés, a vájat hossza és a hegy formája alapján a XIIIa típusba lehet besorolni, melyet Oakeshott 1240–1350 közé datált, de a XV. század utolsó negyedében ismét népszerűvé vált.⁸³

A fegyver keresztvasa a Marko Aleksic által elkülönített 12a csoportba sorolható.⁸⁴ Ez a keresztvasforma a kutató szerint az S alakú keresztvas legkorábbi altípusa lehet, melynek legtöbb ismert képviselője Szerbia területéről került elő, időben pedig a XIV. század utolsó negyedére –XV. század legelejére teszi. A szokatlan keresztvasforma funkciója Oakeshott szerint a kéz védelme volt, Aleksic azonban ettől eltérő véleményen van. Gyűjtése során megfigyelte, hogy az S alakú keresztvasak gyanúsán nagy hányada törött, pedig a kard ezen része a legkevésbé sérülékeny;⁸⁵ ennek alapján úgy gondolja, a meghajlított végek célja az volt, hogy a küzdelem során az ellenfél fegyverét félrelökhessék vele, vagy egy pillanatra megakaszthassák azt, így nyerve időt a támadásra. Aleksic szerint az így ívelt keresztvas különösen alkalmas lehetett a kardnál gyorsabban forgatható, felső harmadán kiszélesedő, íves pengéjű török szablya „elkapására”, mellyel a török előrenyomulás okán az európai csapatoknak jócskán volt alkalma találkozni a XIV–XV. század folyamán. Németh Tibor és Szabó Vata gyakorló kard- és szablyavívók egybehangzó véleménye szerint Aleksic elmélete nem állja meg a helyét, mivel a keresztvas feladata a háritás; én is inkább Oakeshott elképzelését tartom valószínűnek.

A fegyver markolatgombja téglatest alakú, felső oldalán kis kiemelkedéssel; két oldalán kör alakú dudor ül, melyekbe egykor egy-egy keresztet taúsíroztak, az ehhez használt fémdrót azonban hiányzik a vésetekből. Ez a gombtípus a szintén Aleksic által elkülönített Z3 altípusú markolatgombok⁸⁶ csoportjába sorolható **39. KÉP**; a Z típusú markolatgombok Aleksic gyűjtése alapján kifejezetten Délkelet-Európában kedvelt formák, s már Oakeshott is felfigyelt rá, hogy legtöbb esetben a 12. keresztvastípus egyik képviselőjével fordulnak elő, főleg a velencei Arzenál gyűjteményében és hazánk területén. A Z3 altípust Aleksic a Z1 típus formai továbbfejlődésének tekinti, de nem keltezi egyértelműen egy adott időszakra; a legkorábbra tehető ismert darab egy, az isztambuli Askeri Múzeum gyűjteményébe tartozó, a rajta lévő arab felirat alapján biztosan 1367/8-

83OAKESHOTT 1960, 207–209 és 303–304; OAKESHOTT 1964, 41–46 és 54–55; OAKESHOTT 1991, 95–108.

84Oakeshott ezeket a kisebb-nagyobb mértékben S alakra hajlított keresztvasakat a velencei Arzenálban való nagyszámú előfordulása miatt velencei eredetűnek vélte, s egységesen a 12. keresztvastípusba sorolta. OAKESHOTT 1964, 118.

85Egyrészt azért, mert egy összecsapás során viszonylag kis megterhelés éri, másrészt a célszerűen kialakított forma miatt nem hajlamos a törésre. ALEKSIC 2007, 99.

86Ezt a típust nevezik macskafej formájú vagy koronás markolatgombnak is; némely esetekben a kétoldali dudorok félgömb alakúak. Oakeshott még nem különített el altípusokat a Z formán belül, s a Dunától északra való gyakori előfordulása ellenére a formát velencei eredetűnek vélte. ALEKSIC 2007, 24; OAKESHOTT 1964, 110–111, 118.

ra datálható fegyveré,⁸⁷ tehát a XIV. század második felében már létezett a típus, azonban arra nem ad egyértelmű információt, hogy körülbelül meddig lehetett divatban. Az elmélete szerint korábbi Z2 forma fénykorát a XIV. század végére – XV. század elejére teszi, az általa elkülönített O kardcsaládba sorolható fegyvereket pedig, melyeknek egyik ismertetőjegye a Z3 típusú markolatgomb, a XV. század második felére keltezi.⁸⁸

A datálás kulcsa esetünkben a kereszt alakú díszítés lehet; Aleksić szerint ugyanis ez a fajta tausirozott díszítés igen ritka a Z markolatgombtípus képviselői között, s az ilyen darabok valószínűleg a XIV. század második felében – XV. század elején készülhettek, amikor ez a fajta díszítés még divatban volt.⁸⁹

A markolattüskén szereplő, az alsó végükön kissé túlfutó szárú V alakú jelek Marian Głosek szerint az András-kereszt után a második legnépszerűbbek a markolattüskén felbukkanó jelek között, s valószínűleg az András-kereszttel együtt magyar műhelyhez köthetők.⁹⁰ Mivel ezek a jelek általában durván kivitelezettek, Aleksić szerint nem a kardkészítő mesterbélyegei, hanem sokkal inkább minden tizedik, ill. ötödik elkészült fegyvert jelölnek, melyeknek már csak a végső csiszoláson és a fogantyú felerősítésén kellett átesniük. Głosek az András-kereszttel és latin V. számmal megjelölt fegyvereket tipológiai jegyeik alapján a XIII. század végére – XIV. század elejére datálta, az Aleksić által összegyűjtött ilyen jelekkel rendelkező kardok java azonban a XIV. század második felére – XV. század elejére tehető.⁹¹

A markolattüske másik oldalán található, megnyúlt félkör alakú bemélyedésekhez hasonló jegyek láthatók a Croatian History Museum gyűjteményébe tartozó egyik, 1350–1400 közé datált kardján, szinte azonos helyen és elrendezésben;⁹² Dora Bošković és Damir Doračić szerint ez valószínűleg a kardkészítő bélyege lehet és a XIII. század közepétől tűnik fel a kardokon **40. KÉP**.⁹³

A pengén szereplő unikornis a horvát kutatók szerint a középkorban az Angyali Üdvözet és Krisztus megtestesülésének allegóriája, valamint a tisztaság, erő és áhítatosság szimbóluma volt, utóbbián keresztül pedig Szűz Máriáé is. Az állat szarvának mágikus gyógyító, illetve tisztító erőt tulajdonítottak. A kardok pengéjén általában szarvval a hegy felé ábrázolták, feltehetőleg azért, hogy ilyen módon a pengét is átjárják a lénynek tulajdonított erők. Az unikornis a XIII. század közepén jelent meg a kardpengéken, általában a farkassal karöltve, mint a passauai műhely bélyege.

87Inv. Nr. 21247

88ALEKSIĆ 2007, 70–75, 109–110.

89ALEKSIĆ 2007, 71–72.

90GŁOSEK 1984, 183.

91ALEKSIĆ 2007, 74, 118–119.

92Ltsz.: HPM/PMH-1870

93BOŠKOVIĆ–DORAČIĆ 2009, 99–100.

A horvát szerzőpáros szerint a farkas az északi és a germán mitológiából került átvételre, Skandináviában és a Baltikumban pedig a farkasábrázolásoknak bajelhárító szerepet tulajdonítottak. Később a farkas a kereszténységben pozitív és negatív jelentéssel is bírt (bátorság, kitartás, kegyetlenség, kapzsiság, harag, stb.). A passaui kardpengéken a XIII. századtól tűnik fel, de a farkas mellett a mesterek használták a pásztorbotot és a már említett unikornist is pengéik jelölésére.⁹⁴

Mindezek után a fegyver véleményem szerint a XIV. század második felében – XV. század elején készülhetett; ezt támogatná a keresztvas és a markolatgomb formája, valamint az utóbbi díszítése is. Bár így a fegyver kicsúszik Oakeshott időkereteiből, nem szabad elfelejteni, hogy az ilyen keretek sosem lehetnek teljesen pontosak, csupán egy általános tendencia eredményei. Persze ha elfogadjuk Glósek elméletét, miszerint a markolatüskén szereplő jegyek a XIII. század végére – XIV. század elejére tehetők, akkor lehetséges, hogy a kard pengéje egy ekkoriban készült darab, amit a keresztvas és a markolatgomb tanúsága szerint a XIV. század második felében – XV. század elején új, divatosabb markolattal szereltek fel, ami Oakeshott szerint könnyen előfordulhatott,⁹⁵ de ezt a lehetőséget kevésbé tartom valószínűnek, mert a fegyveren javításnak semmilyen nyomát nem láttam.

A másodikként vizsgált fegyver egy különleges darab, mely vásárlással került a Hadtörténeti Múzeum gyűjteményébe; 2009-ben a múzeum munkatársa, Jamrich Viktor publikálta először **41–42. KÉP.**⁹⁶

Gysz.: 396/2008

Tulajdonság	Mért adat
teljes hossz	117,8cm
pengehossz	97,5 cm
pengető vastagsága	0,53 cm
pengető szélessége	5,7 cm
hegy vastagsága	0,21 cm
vájat(ok) mélysége	0,05 cm
vájat(ok) hossza	34,2 cm

⁹⁴Fontos megjegyezni, hogy a farkasbélyeget előszeretettel hamisították; Glósek szerint csak azok a fegyverek tekinthetők valóban passau gyártmányoknak, melyek XIII. század második felében–XIV. század első felében készültek. Glósek véleménye szerint ilyen hamis farkasbélyeges pengéket Magyarországon is gyártottak. GLÓSEK 1984, 184; BOŠKOVIČ–DORACIĆ 2009, 30–31.

⁹⁵OAKESHOTT 1991, 2–3.

⁹⁶JAMRICH 2009, 16.

vájat(ok) szélessége	1,9 cm
keresztvas legnagyobb hossza	11,3 cm
keresztvas legnagyobb vastagsága	2,24 cm
markolatnyelv legnagyobb szélessége	3,4 cm
markolatnyelv legkisebb szélessége	3,05 cm
súlyvonal	a pengetőtől 22,8 cm-re
tömeg	1,078 kg

A fegyver pengéje meglehetősen széles, a lándzsa alakú hegy felé közepes mértékben elkeskenyedik. A pengét mindkét oldalon egy-egy igen sekély vájat merevíti, mely nagyjából a fegyver felső harmadáig-feléig fut. A penge lapján enyhe egyenetlenség észlelhető a hegytől körülbelül 35 cm-re, a penge maga pedig enyhe ívben balra hajlik. Bár a fegyver pengéje egy másfélkezes kardé, a markolata szokatlan módon egy parasztkésé **43. KÉP.** Keresztvása rövid, egyetlen szegeccsel rögzített, szárai enyhén a markolat felé hajlanak. Markolatgombja nincsen, a markolatüskén négy, egymástól szabálytalan távolságra elhelyezkedő lyuk jelzi a fogantyú felerősítésére szolgáló szegecsek helyét. A pengén több jel is látható: egyik oldalon egy a penge irányára merőleges vésett vonal, melynek mindkét szára kettéágazik, valamint egy tör rajza, benne a tausírozáshoz használt sárga fém maradványával; a két jel között 6 db apró, ferde vonal, mely az osztott szárú vonallal egy másik tört rajzol ki. Az latinkeresztből és rombuszból összeálló sematikus tör megismétlődik a penge másik oldalán is, de ott nagyobb méretben, és az erős korrózió miatt a markolatát záró rombusz nem látható **44. KÉP.** Ezt a díszítést a szakirodalom „törös” pengének hívja és egyértelműen a XIV. századra datálja; Oakeshott 1991-es munkájában több hasonló jellel ellátott penge is látható **45. KÉP.**⁹⁷

A fegyver pengéjét a közepes mértékű keskenyedés és a hegy formája alapján Oakeshott XIIa típusába lehet besorolni, melynek képviselőit a kutató 1991-es kötetében nagyjából 1240–1400 közé datálta.⁹⁸

A pontosabb keltezéshez ebben az esetben a szokatlan markolatforma ad segítséget – ennek alapján a fegyvert a XIV. század végére – XV. század első felére datálhatjuk.

A harmadikként vizsgált kard szintén a Hadtörténeti Múzeum gyűjteményébe tartozó szórvány, a markolatát borító kavicsréteg és a pengetőnél látható hüvelymaradvány tanúsága szerint egykor

⁹⁷OAKESHOTT 1991, 91, 99, 158–159; JAMRICH 2009, 16–17.

⁹⁸OAKESHOTT 1991, 89-94.

hüvelyestől kerülhetett valamilyen folyóvízbe. A múzeum gyűjteményébe vétel útján jutott **46–47. KÉP.**

Ltsz.: 77.8.1

Tulajdonság	Mért adat
teljes hossz	119,6cm
pengehossz	98 cm
pengető vastagsága	0,81 cm
pengető szélessége	4,1 cm
hegy vastagsága	0,4 cm
vájat(ok) mélysége	–
vájat(ok) hossza	–
vájat(ok) szélessége	–
keresztvas legnagyobb hossza	15,1 cm; 11 cm
keresztvas legnagyobb vastagsága	1,25 cm
markolatnyelv legnagyobb szélessége	–
markolatnyelv legkisebb szélessége	–
súlyvonal	–
tömeg	–

A fegyver pengéje felső negyedében elgörbült, vastag, rombusz átmetszetű, viszonylag keskeny; az élek meredeken futnak össze a tű-szerű hegybe. A keresztvas hiányzik a pengéről, de darabjai megvannak; a szárok egyenesek, nyolcszög keresztmetszetűek. A kard markolatát vastagon borító kavicsos lerakódás miatt a markolatgomb formáját csak sejteni lehet; ahol a lerakódás lepattant, látszik, hogy egy dob alakú darab rejtőzik alatta, de pontosabb tipológiai besorolásra nincs mód. Ez az üledékréteg ugyanakkor megőrizte a fegyver fogantyújának faanyagát, illetve a bőrrel borított fa kardhüvely egy darabkája is megmaradt, melyeket szintén a kavicsréteg egy sérült részén, a pengetőnél lehet látni **48–53. KÉP.**

A pengét az átmetszete, az erős elkeskenyedés és a hegy alakja alapján Oakeshott XVa típusába lehet besorolni, mely a kutató szerint kifejezetten a XIV. század közepére megjelenő lemezvértetek átszúrására alakult ki. A típus datálása nehézkes; Oakeshott szerint ez a pengeforma a XIII. század végétől a XV. századig népszerű volt. 1960-as és 1964-es köteteiben azt írja, hogy a típus képviselői a XIV. század közepére kimennek a divatból, de a XV. század közepe táján ismét népszerűvé válik, különösen Itáliában. 1991-es munkájában az altípus legkorábbi

darabjait 1320–1350 közé keltezi, a legkésőbbiek pedig 1420–1460 közé.⁹⁹

A keresztvas besorolása a ráakódott üledékréteg miatt szintén nehéz, valószínűleg egy Oakeshott 1a típusába sorolható darabról lehet szó, mely a XI. századtól a XVII. századig végig népszerű volt.¹⁰⁰

A markolatgomb pontosabb típusát illetően csak találgatni lehet; a ráakódott kavicsréteg formája alapján a dob alak egy egyszerűbb, kezdetlegesebb képviselőjével lehet dolgunk, de a lerakódás eltávolítása vagy röntgenfelvétel készítése nélkül ez sem jelenthető ki biztosan. A dob alak a X. században jelenik meg és kb. 1150–1400 között a legközkedveltebb forma. Legelső képviselője a G típus, a tőle származtatható típusokat (H–K) pedig egészen a XVI. századig használták.¹⁰¹

További a keltezését segítő tényezők hiányában a fegyver 1320–1350, vagy 1420–1450 közé tehető.

Az utolsó fegyvert a Jósza András Múzeum gyűjteményében őrzik, a leltárkönyv szerint Sényő – Tetves-hegy lelőhelyen került elő szántás közben, a múzeumba ajándékként került be **54-56. KÉP.** Ltsz.: 66.15.1.

Tulajdonság	Mért adat
teljes hossz	120 cm
pengehossz	99,1 cm
pengető vastagsága	0,58 cm
pengető szélessége	4,41 cm
hegy vastagsága	0,12 cm
vájat(ok) mélysége	0,05-0,02 cm
vájat(ok) hossza	36 cm; 73 cm; 17 cm
vájat(ok) szélessége	0,5-0,8 cm
keresztvas legnagyobb hossza	17 cm
keresztvas legnagyobb vastagsága	0,42 cm
markolatnyelv legnagyobb szélessége	2,55 cm
markolatnyelv legkisebb szélessége	1,54 cm
súlyvonal	a pengetőtől 19-20 cm-re
tömeg	–

A kard pengéje széles, az élek közel párhuzamosan futnak a lándzsa alakú hegyig. A pengét mindkét

99OAKESHOTT 1960, 307–309; OAKESHOTT 1964, 56–60; OAKESHOTT 1991, 127–145.

100OAKESHOTT 1960, 232; OAKESHOTT 1964, 113–114.

101OAKESHOTT 1960, 224–235, 320–323; OAKESHOTT 1964, 95–96.

oldalon öt-öt vajat merevíti; a két szélső körülbelül a penge feléig, a két középső a penge háromnegyedéig fut, majd a penge utolsó negyedében már csak egy, rövid vajat találunk, mely a hegy kezdetéig tart. A keresztvas S-alakú, Oakeshott 12. típusába sorolható. A markolatgomb lecsapott sarkú téglatest formájú, közepén mindkét oldalon kör alakú dudor ül.

A fegyver pengéje a forma és a vajakok száma alapján – a méretbeli eltérések ellenére – az Aleksic által elkülönített XXb altípus egy variánsának tekinthető **57. KÉP**. Az altípus jellegzetessége, hogy a pengét általában két-három keskenyebb vajat merevíti; a pengetípus szélessége 4,5-4,8 cm között mozog. Az átlagos pengehossz Aleksic vizsgálatai alapján általában 90 ± 2 cm. Megfigyelése szerint ez a pengetípus szinte minden esetben 12. formájú, vagy ennek altípusába tartozó keresztvassal és Z-típusú markolatgombbal fordul elő, a pengetípust a XV. század első felére-közepére keltezi.¹⁰²

A keresztvas 12. típusú, melynek megjelenését Aleksic a XIV. század közepe/vége és a XV. század eleje közé, népszerűsége csúcsát pedig a XV. század első felére teszi.¹⁰³

A fegyver markolatgombját a szintén Aleksic által elkülönített Z2b altípusba lehet sorolni **58. KÉP**, melynek képviselői a kutató szerint kifejezetten a középkori Magyar Királyság területén összpontosulnak;¹⁰⁴ a markolatgomb-forma virágkorát Aleksic szerint a XIV. század végére – XV. század első felére tehetjük.¹⁰⁵ Aleksic 2007-es könyvében megemlíti három, ma az isztambuli Topkapi Múzeumban őrzött kardot, melyek nagy valószínűséggel a Magyar Királyi Arzenálból¹⁰⁶ kerültek Isztambulba; ezeket szintén a XXb típusba sorolta, bár munkájában megjegyezte, hogy minden hasonlóság ellenére bizonyos mértékig különböznek a típus legtöbb, Dél-Európában előkerült képviselőjétől. A közölt adatok alapján ez a különbség a kardok méretében érhető tetten.¹⁰⁷

A XXb típusú penge, az S-alakú keresztvas és a Z2b típusú markolatgomb együttese alapján a Sényő–Tetves-hegyen előkerült kard a XV. század első felére keltezhető és a már említett, ugyancsak Aleksic által meghatározott N kardcsaládba lehet besorolni.¹⁰⁸

¹⁰²ALEKSIC 2007, 27 és 91-92.

¹⁰³ALEKSIC 2007, 97-103.

¹⁰⁴Aleksic kutatásai alapján a Z típus és altípusai is a középkori Magyar Királyság területén, az Észak-Balkánon és a szomszédos területeken a leggyakoribbak, de a Z2b altípus elterjedési területét kimondottan a Magyar Királyság területére teszi. ALEKSIC 2007, 74.

¹⁰⁵ALEKSIC 2007, 70-75.

¹⁰⁶Aleksic Alexander Ruttikay elméletére alapoz, aki szerint a fegyverek az 1526-os mohácsi vereség után kerülhettek Isztambulba. ALEKSIC 2007, 107.

¹⁰⁷A katalógus szerint a pengehossz és a penge legnagyobb szélessége is eltér az Aleksic által kritériumként megszabottaktól. A méretbeli különbséget az egyik darab esetében annak díszfegyver-mivolta indokolja. ALEKSIC 2007, 92. A kardok méretét lásd: ALEKSIC 2007, 182 (Cat. no. 394-396).

¹⁰⁸A család jellegzetessége a XXb típusú penge, az S-alakú (vagy annak alcsoportjába sorolható) keresztvas és a Z-típusú (vagy annak altípusába tartozó) markolatgomb. ALEKSIC 2007, 105.

Összegzés

Ahogy az a dolgozatból kiderül, a kardok különböző részei egyszerre több funkciót is ellátnak: ellensúlyként szolgálnak, óvják a fegyverforgató kezét, de akár támadásra is használhatóak; formájukat alapvetően a kardforgató ízlése, az aktuális divat és a fegyver egyensúlya határozza meg, így nem csoda, hogy a X–XV. században számtalan variációjuk létezett. Bár a kutatók megkíséreltek egy, a markolatgomb- és keresztvasformák változásán alapuló időrendet felállítani, az egyre változó divathullámok és újból népszerűvé váló formák miatt a kardokat kizárólag ezen jellemzőik alapján datálni nem lehet. Sokkal ésszerűbb és eredményesebb, ha a korhatározáshoz elsősorban a kardpengét, annak alakját, hosszát és keresztmetszetét vizsgáljuk, s ehhez vesszük hozzá a keresztvas és a markolatgomb formájából levonható következtetéseket. Az első kutató, aki felhívta a figyelmet minderre Ewart Oakeshott volt, akinek 1960-ban publikált, középkori kardokra kidolgozott tipológiáját a kutatás máig használja és igyekszik kibővíteni.

A rövid kardtörténeti összefoglalásból kitűnik, hogy a védő- és támadófegyverzet változásai szorosan összefüggnek; az egyre fejlettebb védőfegyverzet kialakulása indukálja a mind hatékonyabb támadófegyverek megjelenését. Igazán nagy változás a kardok formáját és használati módját tekintve a XIII. századig nem történt, csupán a fegyver hossza és súlya változott; a XIV. század közepére azonban a kardpengéket a legtöbb esetben már nem vájat, hanem gerincél merevíti, hiszen a fegyver elsődleges használati módja a teljes lemezhétek kialakulása miatt megváltozott. A védő- és támadófegyverzet közötti szoros kapcsolat a dolgozat témájának szempontjából kiemelt jelentőségű, hiszen a vizsgált másfélkezes kardtípus kialakulását is a XIII. század folyamán használatba kerülő új, fejlettebb hétek felbukkanása idézte elő. Az egyre több fémből készült védőfelszerelést viselő hadakozók ellen sokkal hatékonyabban lehetett küzdeni egy súlyosabb, hosszabb pengéjű kardtípussal, mint az addig használatos rövidebb darabokkal. Fontos kiemelni, hogy a másfélkezes kardok speciális rendeltetésű fegyverek voltak, amit a tárgytypus középkori elnevezései – csatakard, hosszúkard – is megerősítenek; a különböző elnevezések mindig kiemelik a fegyver szokatlanul nagy méretét és különleges rendeltetését, miszerint ezt a kardot a harcos csak a csatára vitte magával, azon kívül egy rövidebb, könnyebb kardot kötött az oldalára, melyet az angol kutatás *arming/riding sword*-nek nevez. A másfélkezes kardtípus jelentőségét jól mutatja, hogy forgatásának elsajátítását mind a német-, mind az itáliai harcművészeti iskola kiemelten fontosnak tartotta, s az ilyen jellegű munkákban a rapír térhódítása ellenére egészen a XVII. századig szerepel.

Az általam megvizsgált fegyverek mindegyike szórványlelet, ahogyan az a középkori kardok esetében általános. A penge alapján a négy fegyver két csoportra osztható: a XVa típusba sorolható darab kifejezetten a lemezhétek átszúrására kialakított, gerincéllel merevített forma, míg a XIIa, XIIIa és XXb típusokba soroltak az előzőekhez képest kerek hegyük és a gerincél hiánya alapján elsődlegesen inkább még sújtásra készültek. Kiemelt figyelmet érdemel a Hadtörténeti Múzeumban őrzött parasztkés markolatú kard, mely igazi fegyvertörténeti érdekesség; ehhez hasonlóval a szakirodalomban még nem találkoztam.

A másfélkezes kardtípus magyarországi megjelenésének idejét a kutatás jelen állása alapján nem ismerjük. Valószínűnek tartom, hogy Európa más területeihez hasonlóan hazánkban is a XIII. század közepe körül jelenhetett meg, de az általam vizsgált összesen 9 fegyver alapján általános következtetéseket levonni nem lehet, ehhez további kutatás szükséges. A 9 fegyver java a XIV. század második felére – XV. század elejére keltezhető, de két esetben a datálást illetően nem sikerült dűlőre jutnom. A téma magyarországi elhanyagoltságával szemben a külföldi kutatásnak sikerült elkülönítenie egy valószínűsíthetően magyar másfélkezes kardtípust, melynek képviselői Marko Aleksic gyűjtése szerint kifejezetten a Magyar Királyság területére összpontosulnak. A kutató által elkülönített N kardcsalád valószínűleg szerb eredetű lehet, s előfutárai a XIV. század végén – XV. század elején érkeztek a Magyar Királyság területére a mind északabbra tolódó török front hatására. Aleksic úgy véli, a típust a XV. században végig használatban volt a Királyság területén, s az ide sorolható fegyvereket minden valószínűség szerint itt is készítették.

Végül szeretném felhívni a figyelmet a kísérleti régészet jelentőségére, melynek segítségével kiküszöbölhetők lennének többek között az olyan téves elképzelések is, mint amelyet az S-alakú keresztvasak kapcsán Aleksic megfogalmazott.

Felhasznált irodalom

- ALEKSIĆ 2007 Aleksić, Marko: *Medieval Swords from Southeastern Europe; Material from 12th to 15th Century*, Belgrade 2007.
- BRUHN HOFFMEYER 1963 Ada Bruhn Hoffmeyer: *From mediaeval sword to renaissance rapier*; *Gladius*, II (1963), 5–68.
- BOŠKOVIČ–DORAČIĆ 2009 Dora Bošković–Damir Doračić: *Swords of the Chivalric Period in Croatia; Swords of the High and Late Middle Ages from the Arms Collection of the Croatian History Museum in Zagreb*, Zagreb 2009.
- CAPWELL 2007 Tobias Capwell: *The Real Fighting Stuff: Arms and Armour at Glasgow Museums*, Glasgow 2007.
- CLEMENTS 1998 John Clements: *Medieval Swordsmanship: Illustrated Methods and Techniques*, Boulder 1998.
- CVET 2009 David M. Cvet: *An Examinaton of Fiore dei Liberi and His Treatises Describing L'Arte dell'Armizar c. 1410*, *Vojaška Zgodovina–Military History* 1 (16) 10/2009, 45–57.
- EDGE–PADDOCK 1988 David Egde–John Miles Paddock: *Arms & Armor of the Medieval Knight; An Illustrated History of Weaponry in the Middle Ages*, New York 1988.
- ENDREI 1978 Endrei Walter: *A középkor technikai forradalma*, Budapest 1978.
- FINER 1997 Peter Finer: *In Armis Ars; árverési katalógus*, Bound & Printed in England 1997.
- FODOR 2000 Fodor István: *A bécsi szablya és a prágai kard*, Szeged 2000.

- GŁOSEK 1984 Marian Głosek: *Miecze środkowoeuropejskie z X–XV w.*, Warszawa 1984.
- HALMÁGYI–RIEDEL 1986 Halmágyi Szabolcs–Rieder Lóránt: *Régi fegyverekről*, Budapest 1986.
- HRISOULAS 1987 Jim Hrisoulas: *The Complete Bladesmith: Forging Your Way to Perfection*, Boulder 1987.
- JAMRICH 2009 Jamrich Viktor: *Kardpengéjű parasztkés*. In: Hadi múltunk kincsesháza; avagy eleink emlékei a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeumban (szerk.: Dr. Holló József, Dr. Ravasz István), Budapest 2009, 16–18.
- KALMÁR 1971 Kalmár János: *Régi magyar fegyverekről*, Budapest 1971.
- KOVÁCS S. 2010 Kovács S. Tibor: *Huszárfegyverek a 15–17. században*, Budapest 2010.
- LUGOSI–TEMESVÁRY 1988 Lugosi József–Temesváry Ferenc: *Kardok*, Budapest 1988.
- OAKESHOTT 1960 R. Ewart Oakeshott: *Archaeology of Weapons: Arms and Armour from Prehistory to the Age of Chivalry*, London 1960.
- OAKESHOTT 1964 R. Ewart Oakeshott: *Sword in the Age of Chivalry*, London 1964.
- OAKESHOTT 1991 R. Ewart Oakeshott: *Records of the Medieval Sword*, Woodbridge 1991.
- O’CONNELL 2002 Robert L. O’Connell: *A kard lelke: A fegyverek és a hadviselés illusztrált története az őskortól napjainkig*, New York 2002.
- PORZIO–MELE 2002 Luca Porzio–Gregory Mele: *Arte Gladiatoria Dimicandi; 15th*

Century Swordsmanship of Master Filippo Vadi, Union City 2002.

SANCIN 2009

Igor Sancin: *Johannes Liechtenauer's Martial Arts Doctrine Interpreted by Hanko Döbringer and Sigmund Ringeck*, Vojaška Zgodovina–Military History 1 (16) 10/2009, 59–81.

SCHÖBEL 1975

Princely Arms and Armour – A selection from the Dresden Collection by Johannes Schöbel, Edition Leipzig 1975.

SILLE 1994

Sille István: *Illem, etikett, protokoll*, Budapest 1994.

THORDEMAN 1939

Bengt Thordeman: *Armour from the Battle of Wisby*, Uppsala 1939.

TOBLER 2004

Christian Henry Tobler: *Fighting with the German Longsword*, Highland Village 2004.

VUČAJNK 2009

Roman Vučajnk: *Martial Arts in the Late Middle Ages*, Vojaška Zgodovina–Military History 1 (16) 10/2009, 27–43.

Internetes források

Exhibition of the Royal House of Tudor; kiállítási katalógus, London 1890.

http://www.archive.org/stream/exhibitionofroya00newgiala/exhibitionofroya00newgiala_djvu.txt

Letöltés ideje: 2012. 10. 13. 16:31

Fight Earnestly: the Fight Book from 1459 AD by Hans Talhoffer; transcription, translation and commentary by Jeffrey Hull, 2007 (HULL 2007).

<http://www.thearma.org/Fight-Earnestly.htm>

Letöltés ideje: 2012. 02. 18. 20:59

Fiore dei Liberi Project, Getty Representation. Transcription and translation by Rob Lovett, Mark Davidson & Mark Lancaster, 2006.

<http://www.the-exiles.org.uk/fioreproject/Fiore%20Getty%20MS%20Representation%20%28Transcription%29.pdf>

Letöltés ideje: 2012. 02. 18. 21:00

Hammaborg: Rain guard or hand protection?—Roland Warzecha kísérlete; youtube.com

<http://www.youtube.com/watch?v=-8QBr4dTAR0>

Letöltés ideje: 2012. 04. 11. 23:35

Thorough Descriptions of the free Knightly and Noble Art of Fencing. Joachim Meyer, Strasburg, Germany, 1570. Longsword section, pages 1-64.

<http://schielhau.org/projects.html>

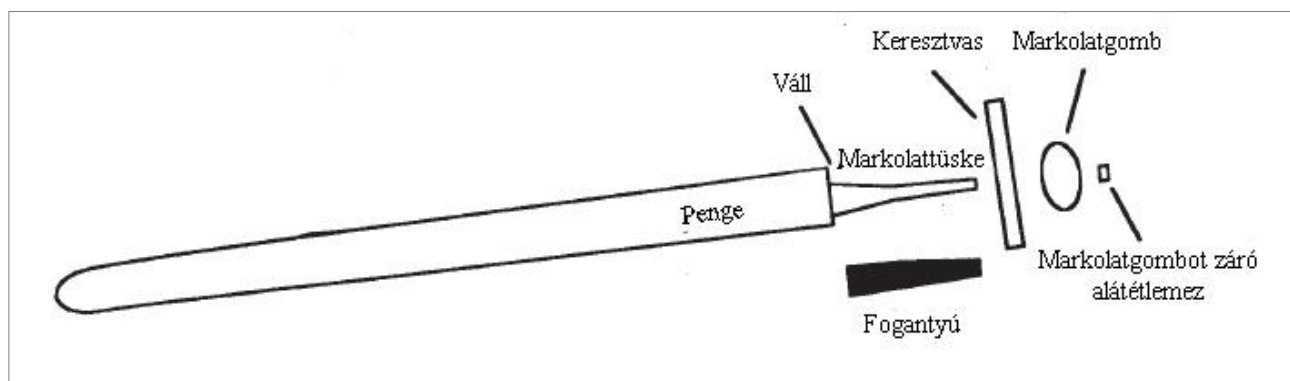
Letöltés ideje: 2012. 02. 18. 21:02

Töll László (TÖLL 2009): *A harci vértzetek története; A nyugat-európai hadviselésben alkalmazott testvédelmi rendszerek fejlődéstörténete a 10. századtól a 16. század első harmadáig*. Doktori értekezés. Debreceni Egyetem, 2009.

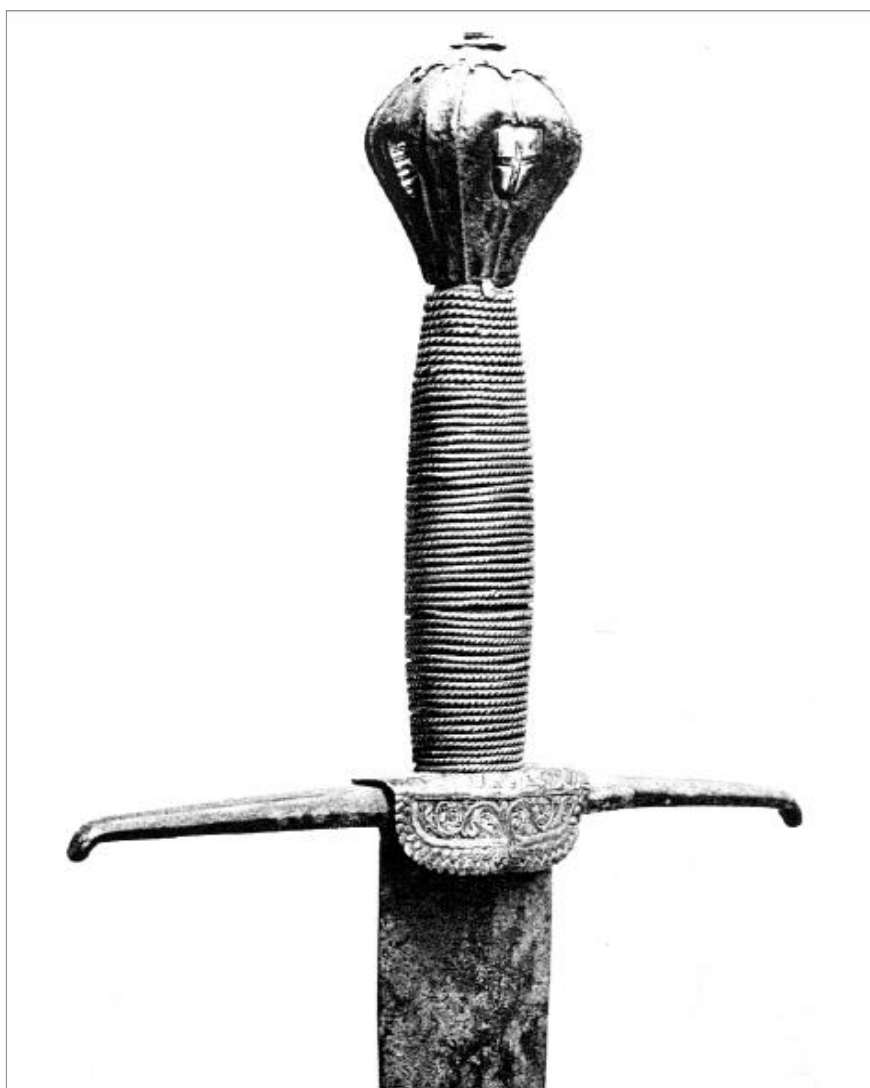
<http://www.doktori.hu/index.php?menuid=193&vid=4538>

Letöltés ideje: 2012. 02. 18. 19:46

Képek

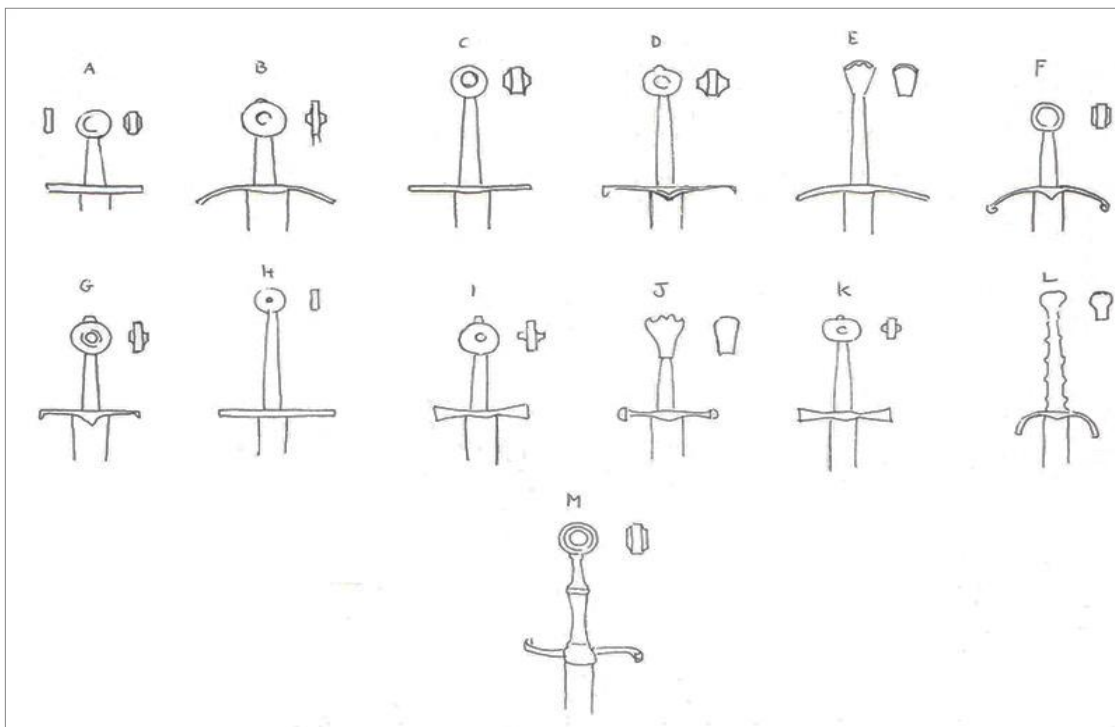

1. kép: A markolat részei (CLEMENTS 1998, 65 nyomán).

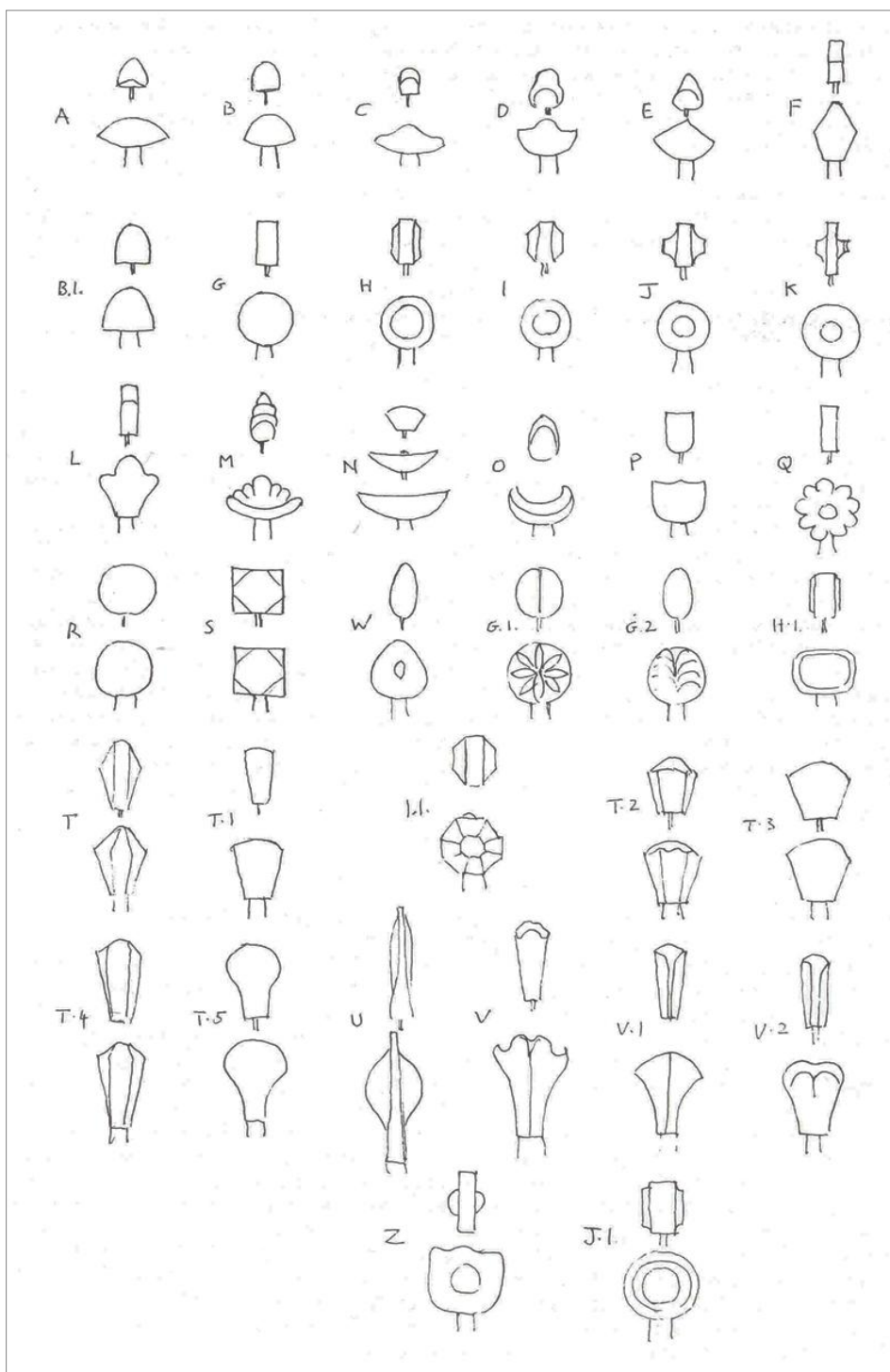
2–3. kép: Ezüstből készült *chappe Estore Visconti* (1412–1413 között Milánó ura) kardján (2: OAKESHOTT 1964, 21. tábla; 3: <http://i80.photobucket.com/albums/j199/matteaston/monza2.jpg>).
Letöltés ideje: 2012. 04. 20. 22:04

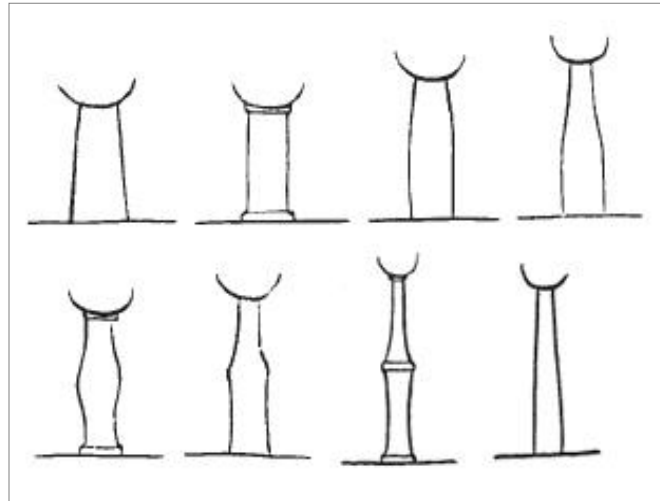
4. kép: Az Oakeshott által elkülönített markolatformák (OAKESHOTT 1991, 12 nyomán).

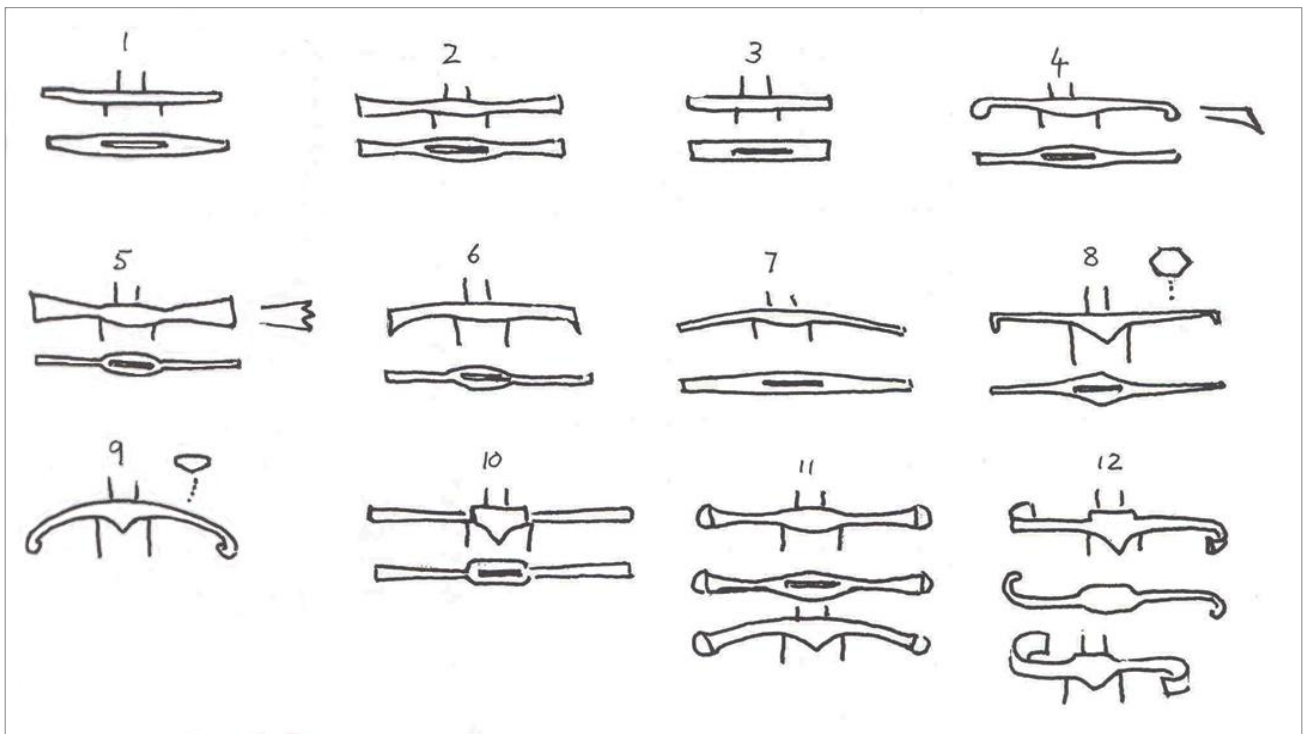
5. kép: Néhány példa nem fémből készült markolatgombokra. baloldalt a Zsigmond király (1368–1437; 1387-től magyar-, 1410-től német-, 1419-től cseh király) által I. Frigyes (1369–1428) szász választófejedelemnek ajándékozott díszkard látható, markolatgombja hegyikristály; a jobboldali sarokban és alul egy XV. századi velencei kard, szintén hegyikristályból készült markolatgombbal szerelve; középen fent egy 1300 körüli, jáspisból készített markolatgombbal ellátott kard látható (FINER 1997, Cat. No. 2 és 6 nyomán; SCHÖBEL 1975, 51. kép nyomán).

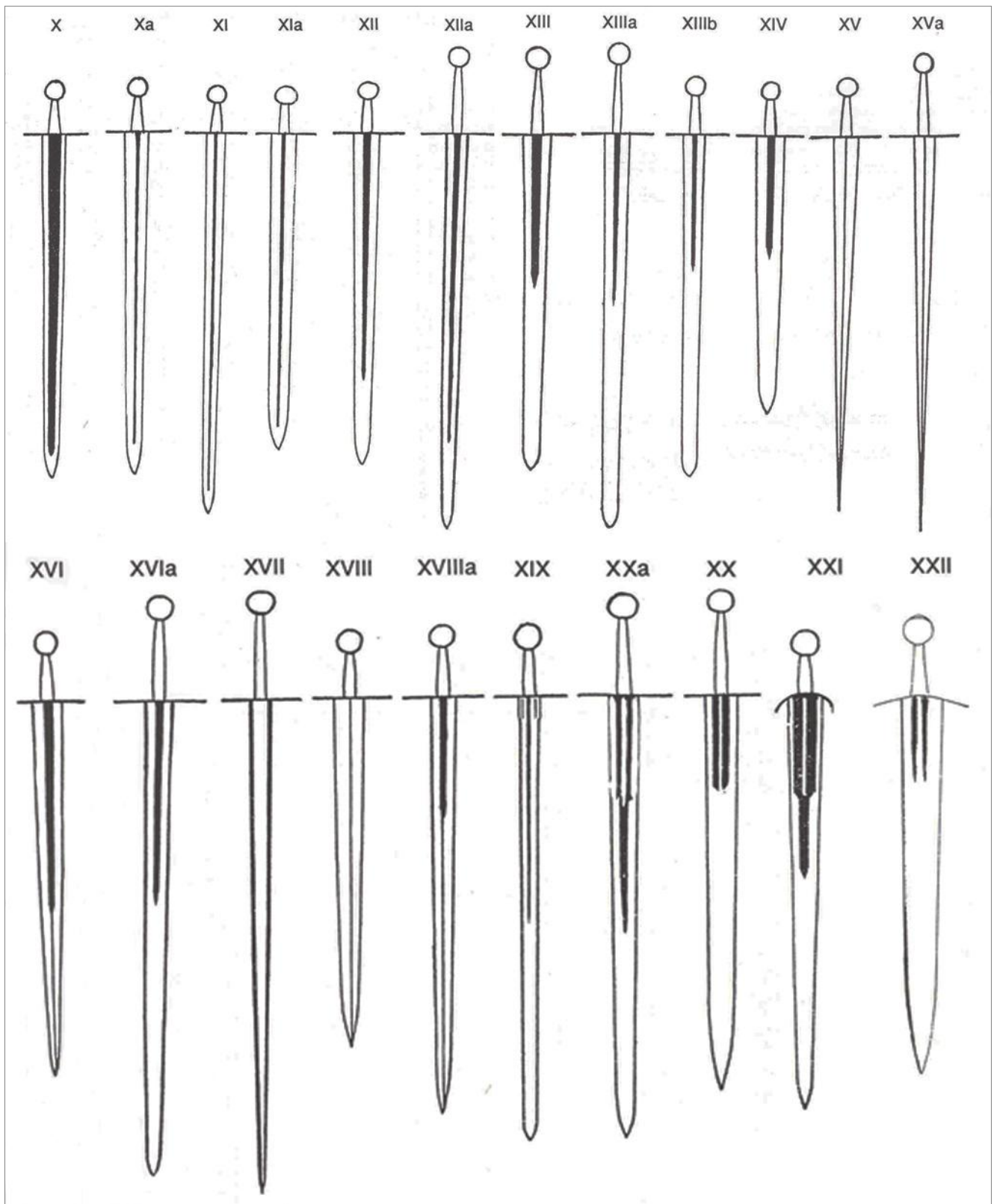
6. kép: Oakeshott 35 fő markolatgomb-típusa (OAKESHOTT 1991, 10 nyomán).

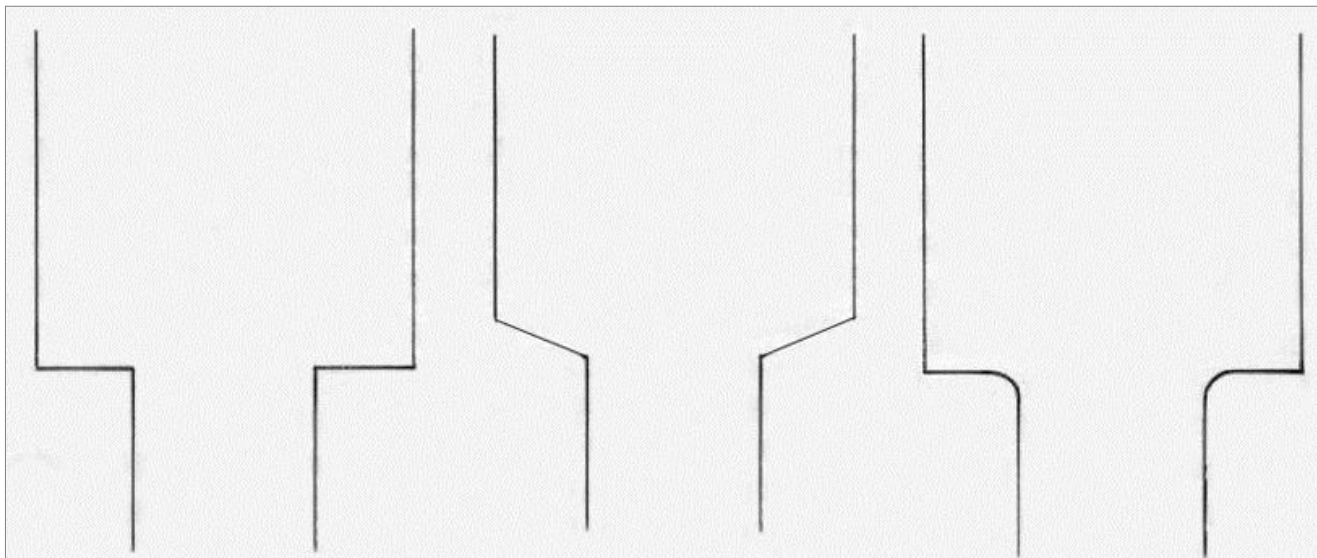
7. kép: Az Oakeshott által elkülönített fogantyúformák (OAKESHOTT 1964, 110–111. kép nyomán).

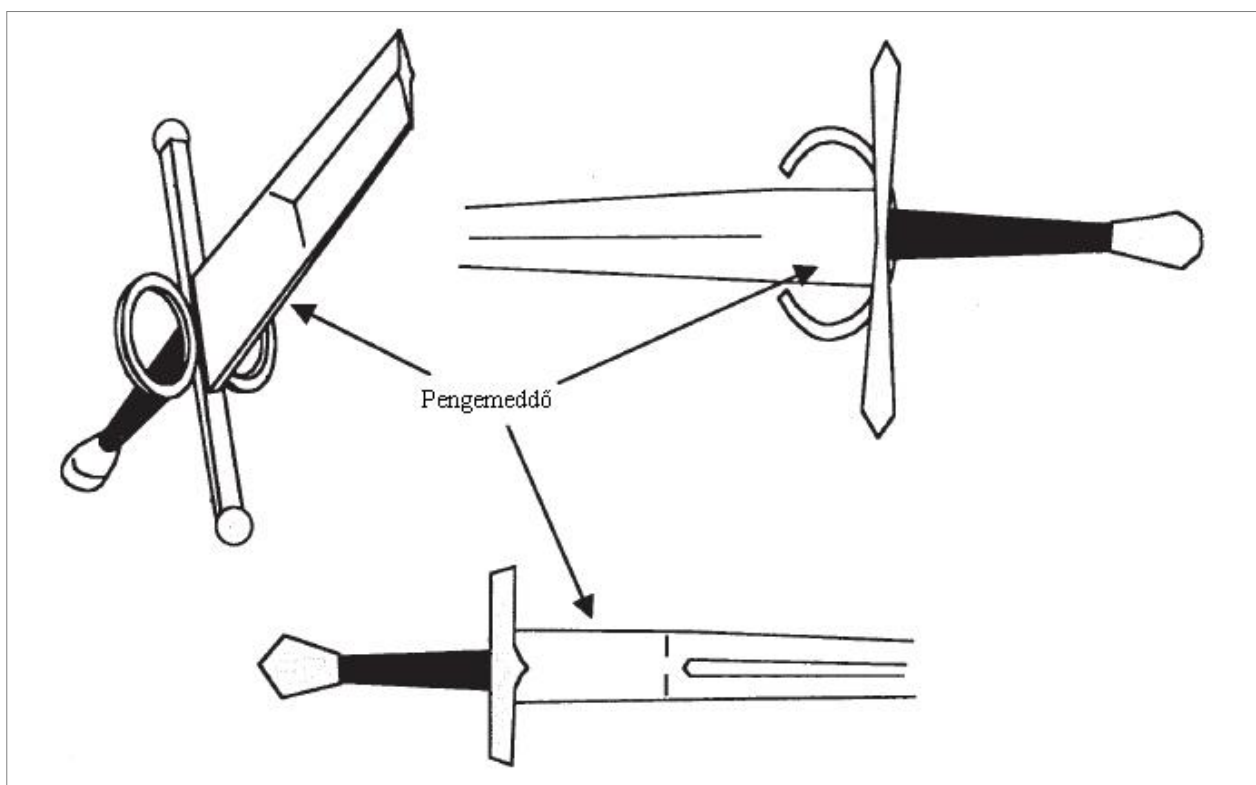
8. kép: Az Oakeshott által elkülönített 12 keresztvasforma (OAKESHOTT 1991, 12 nyomán).

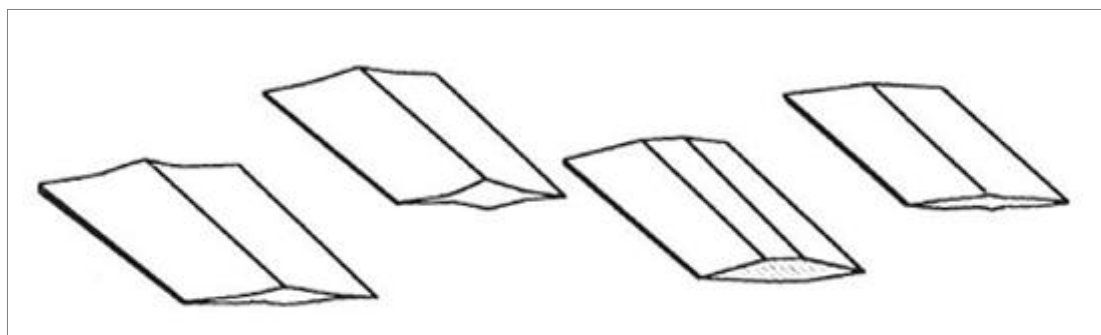
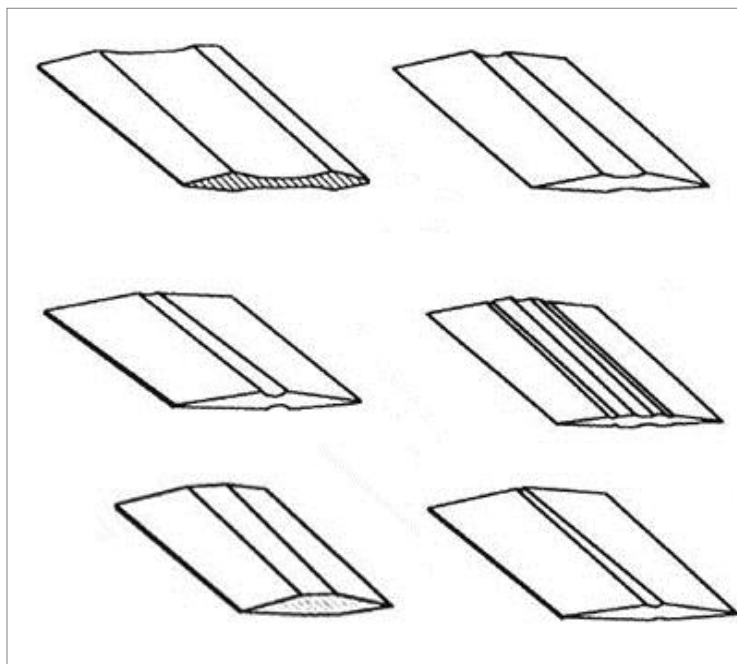
9. kép: Oakeshott középkori kardpengékre kidolgozott tipológiája (OAKESHOTT 1991, viii–xi nyomán).

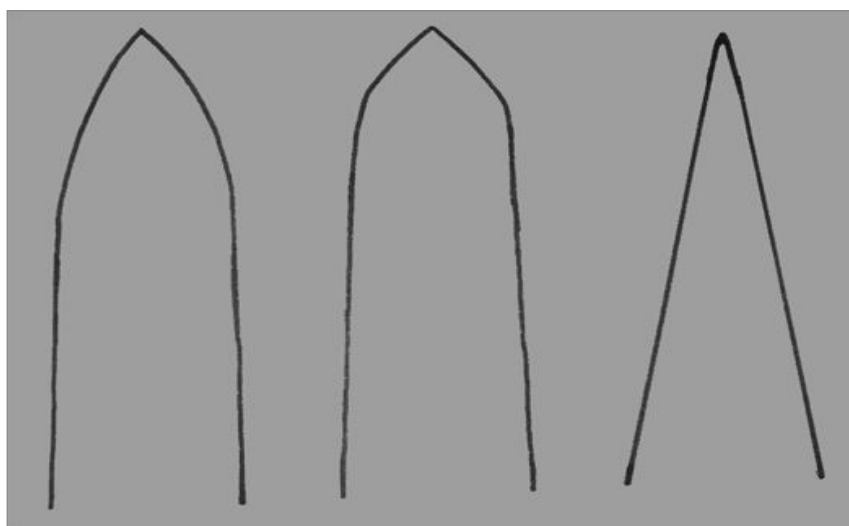
10. kép: Különböző vállkialakítások (a szélső képek HRISOULAS 1987, 60 nyomán, a középső a szerző munkája).

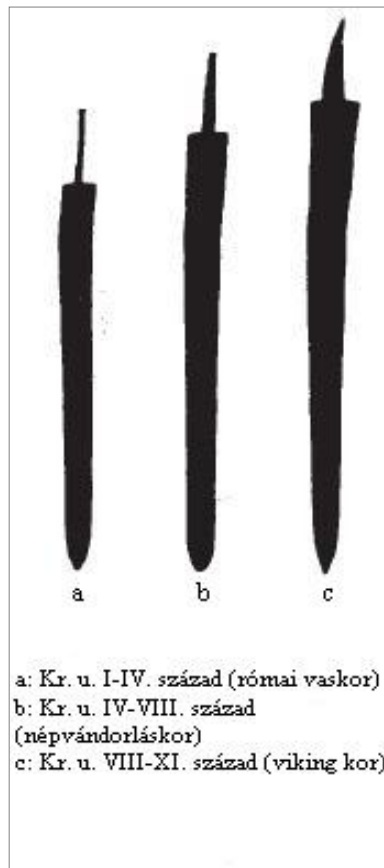
11. kép: A pengemeddő elhelyezkedése (CLEMENTS 1998, 74 nyomán).

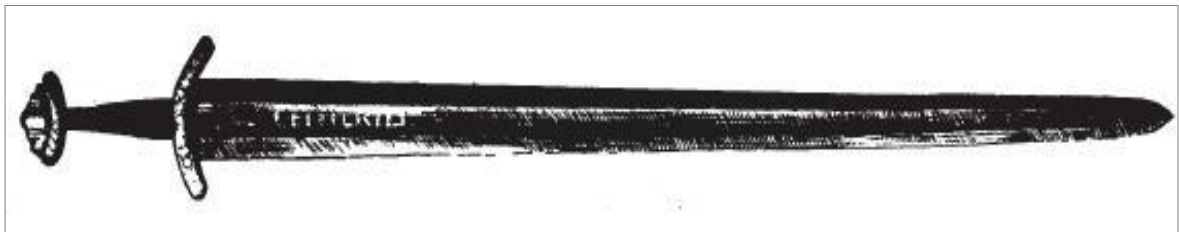
12–13. kép: Különböző, vágatokkal és gerincével ellátott pengék keresztmetszeti képe (CLEMENTS 1998, 66 nyomán).

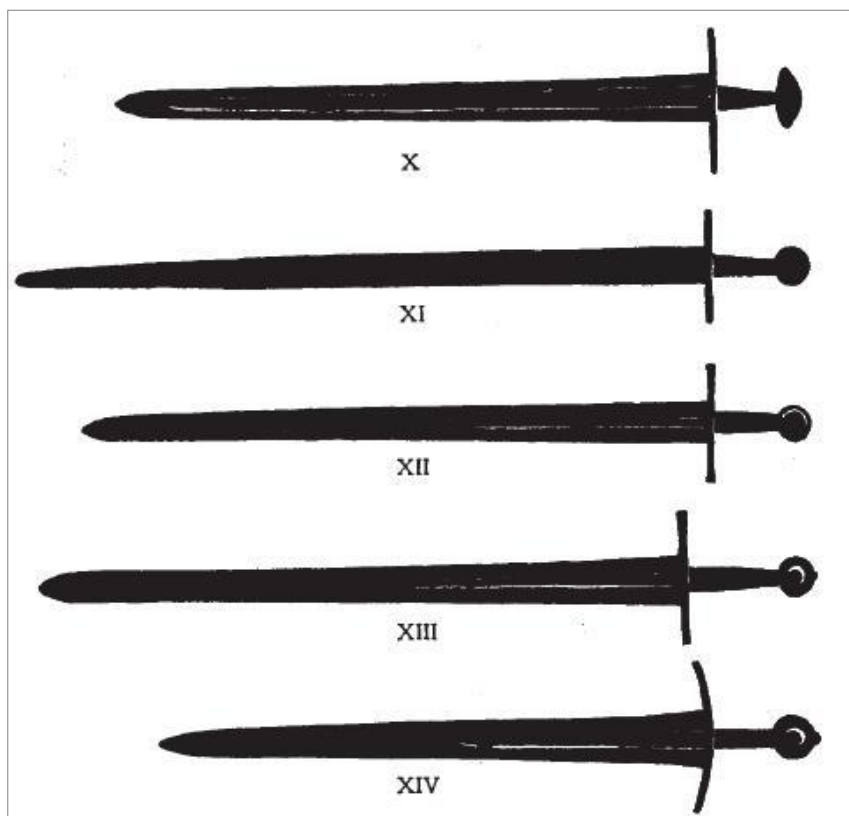
14. kép (balról jobbra): Lándzsa alakú, háromszögletes és annál keskenyebb hegy (Vadász Róza rajza).

15. kép: A kardpengék formai változásának sematikus ábrája (OAKESHOTT 1960, 65. kép nyomán).

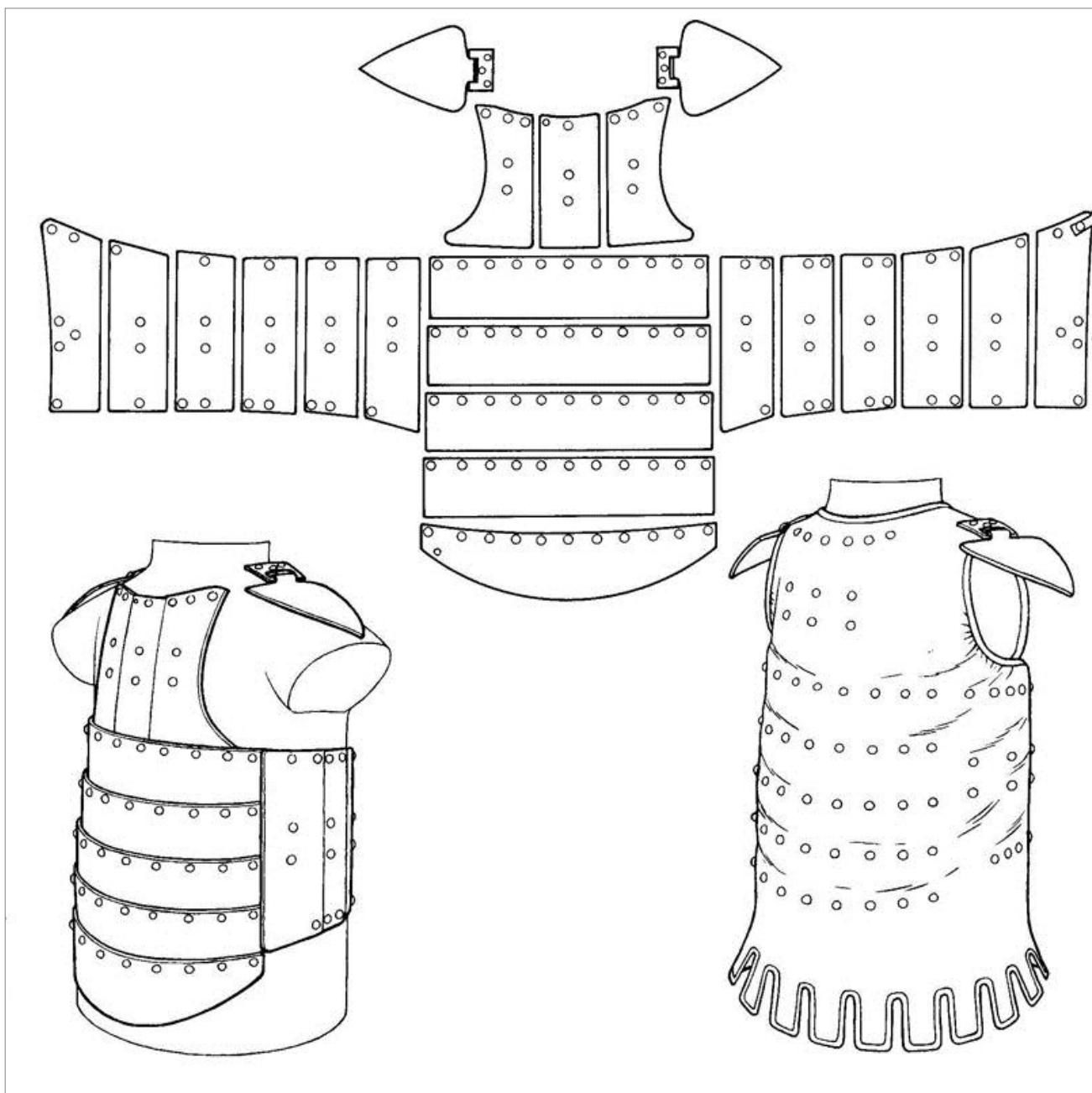
16. kép: IX–X. századra datált kard a Witham-folyóból, Angliából (OAKESHOTT 1960, 58. kép).

17. kép: Kardtípusok 1100–1325 között Oakeshott tipológiájából; a típusok római számmal jelezve (OAKESHOTT 1960, 86. kép).

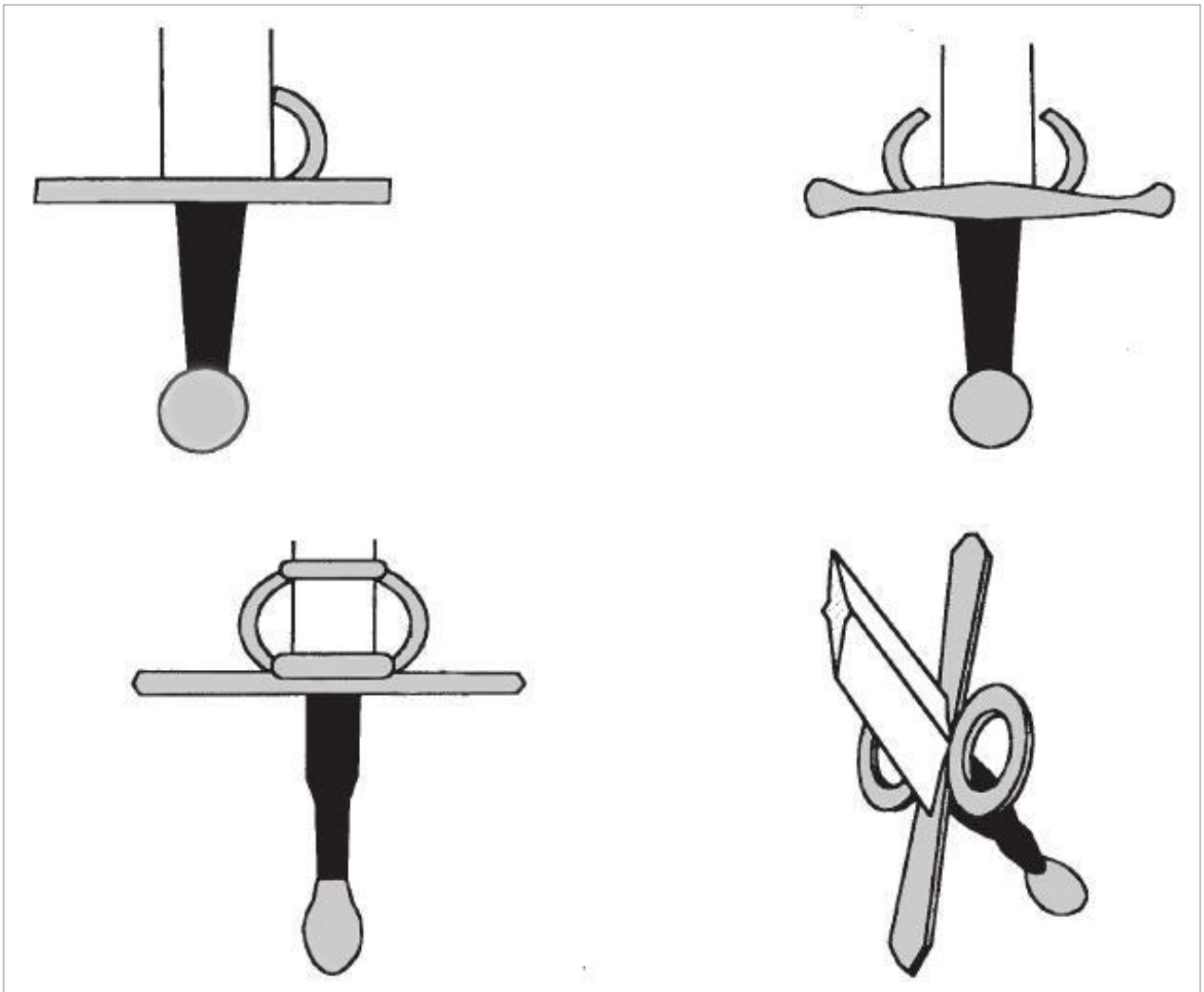
18. kép: Csatajelenet a Maciejowski Bibliából (1250 körül). A képen a sodronyvért és több sisakfajta is megfigyelhető (EDGE-PADDOCK 1988, 59).

19. kép: Coat of plates (magyar nevén páncélkabát) rekonstrukciós rajza a Wisby leletek alapján (EDGE-PADDOCK 1988, 72).

20–21. kép: Lemezvértezetest viselő lovas ábrázolása egy itáliai ezüst oltáron 1371 körülről és Oakeshott XVI. típusa; átmenet a sújtásra és a szúrásra készült pengék között (OAKESHOTT 1991, ix nyomán; TÖLL 2009, 146. ábra).

22. kép: Ujjgyűrű és a megjelenése után fokozatosan kialakult összetett markolatok (CLEMENTS 1998, 73 nyomán).

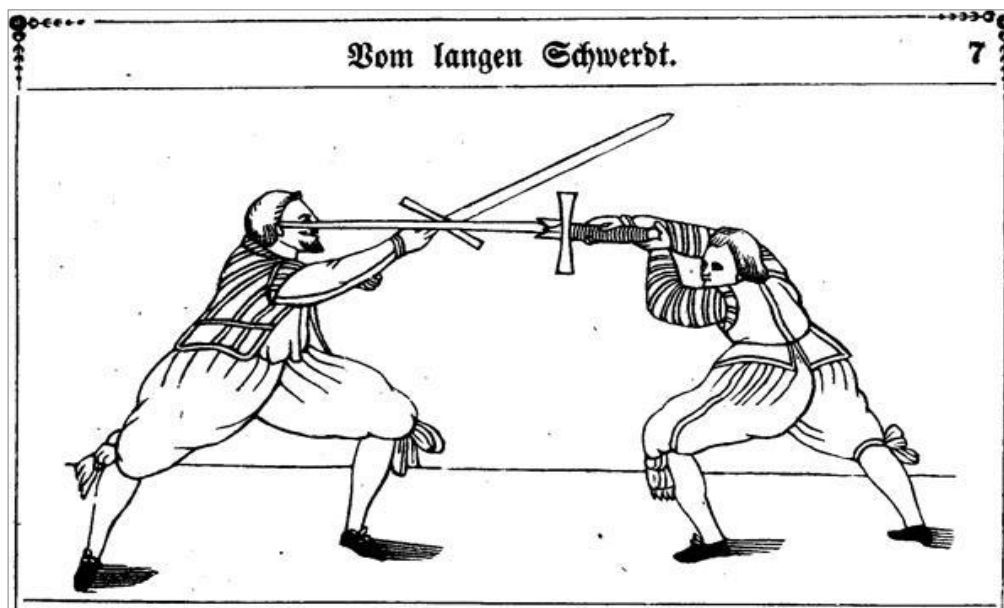
23. kép: Technikák kardra és ökölpajzsra az I. 33-as jelzetű kódexben (Forrás: <http://collections.royalarmouries.org/image.php?i=576193&r=2&t=4&x=1>). Letöltés ideje: 2012. 04. 20. 23:28

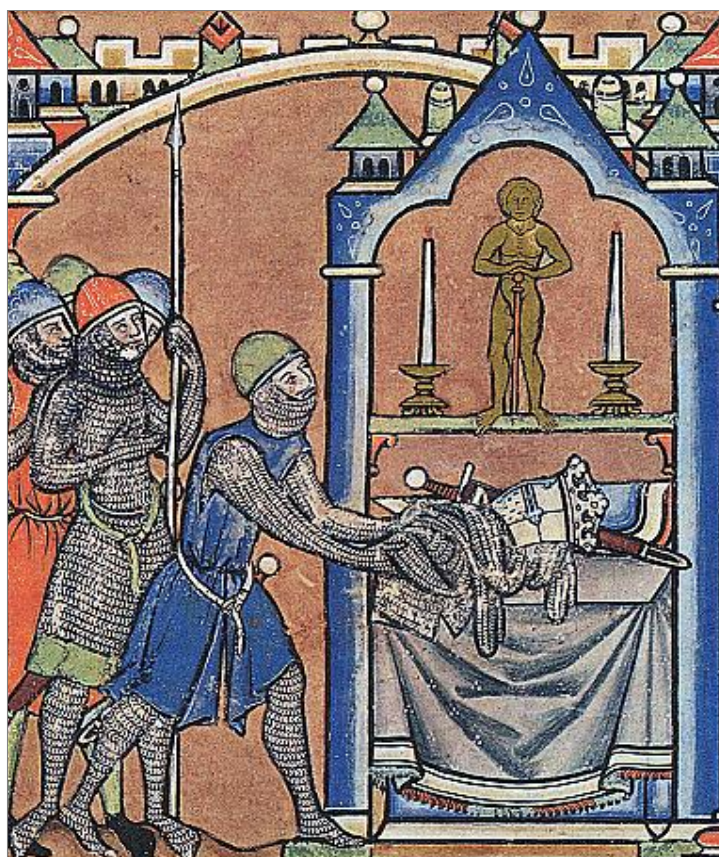
24. kép: Egy lehetséges végkifejlet Talhoffer 1459-es kódexéből (Forrás: http://www.kb.dk/da/nb/materialer/haandskrifter/HA/e-mss/thalhofer/thott-2_290.html, 156).
Letöltés ideje: 2012. 04. 20. 23:36

25. kép: Alabárd-kard elleni küzdelem Paulus Hector Mair kódexéből (Forrás: <http://www.hroarr.com/manuals/liechtenauer/mair-paulus-hector-Mscr-Dresd-C-93-1550.pdf>, 463 nyomán). Letöltés ideje: 2012. 04. 20.

26. kép: Hosszúkardok Jakob Sutor 1612-es munkájában (Forrás: <http://www.thearma.org/pdf/JakobSutor.pdf>,15). Letöltés ideje: 2012. 04. 20. 23:58.

27. kép: A halott fegyverzetét templomban helyezik el; részlet a Maciejowski Bibliából (1250 körül)(<http://www.medievaltymes.com/courtyard/images/maciejowski/leaf35/otm35rc.gif>). Letöltés ideje: 2012. 04. 21. 0:02

28. kép: A Torinóban őrzött Szt. Móric-kard és hüvelye, valamint speciális bőrtokja; egyesek szerint ez utóbbinak köszönhető a fegyver kivételesen jó állapota. (EDGE-PADDOCK 1988, 63).

29–31. kép: A Fekete ház gyűjteményében őrzött kard (fotó: Fekete ház).

32–33. kép: A fegyver markolata és keresztvasa (fotó: Fekete ház).

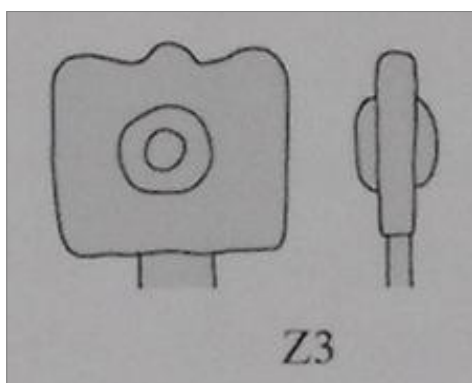
34. kép: A markolatgomb (fotó: Fekete ház).

35–36. kép: A markolattüskén szereplő jelek (fotó: Fekete ház).

36–38. kép: A pengébe taúsírozott farkas és unikornis (fotó: Fekete ház).

39. kép: A Z3 típusú markolatgomb sematikus ábrája (ALEKSIĆ 2007, 25 nyomán).

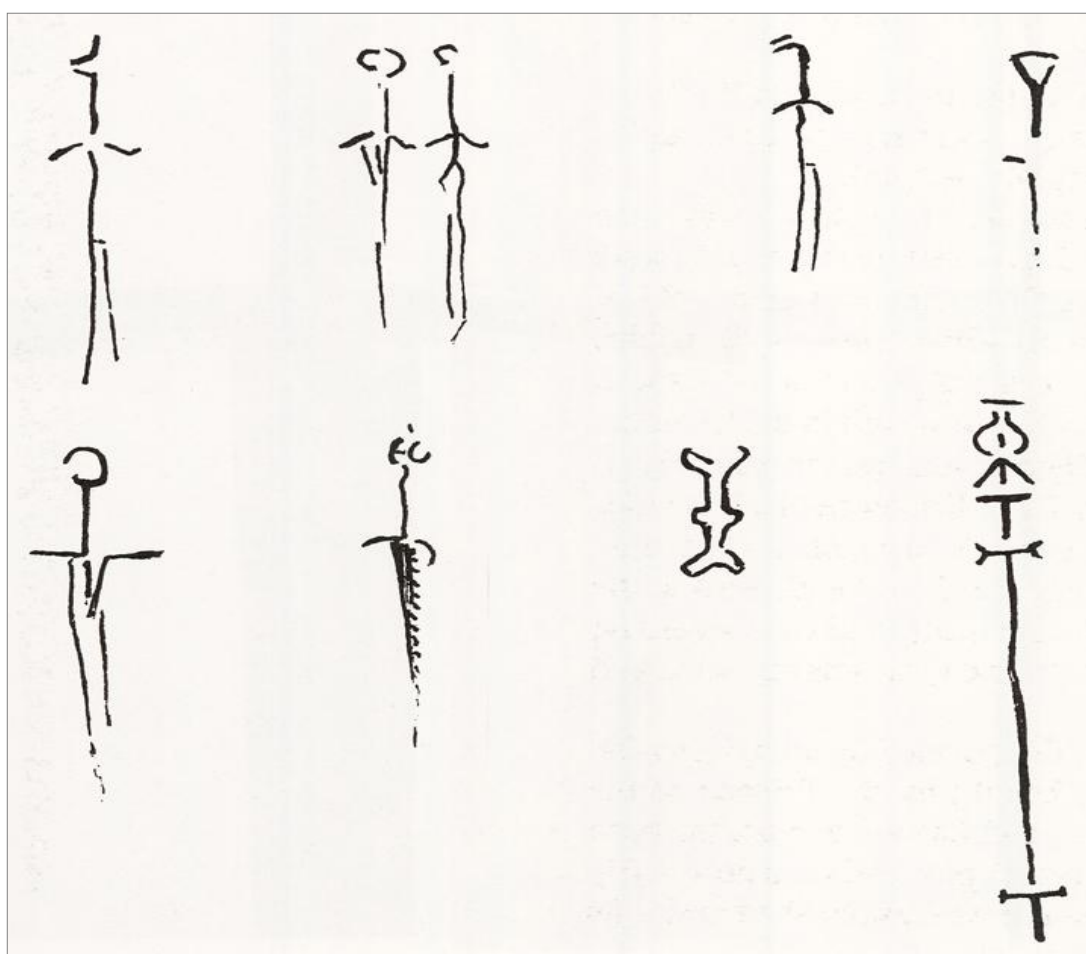
40. kép: A Croatian History Museum kardjának markolattüskéjén látható beütött jegyek (BOŠKOVIĆ–DORAČIĆ 2009, 121. kép nyomán).

41–43. kép: Kardpengéjű parasztkés a Hadtörténeti Múzeum gyűjteményéből (fotó: Szikits Péter).

44. kép: A pengén látható jelek (fotó: Szikits Péter).

45. kép: Különböző, a kardokon előforduló törjelek Oakeshott 1991-es munkájából (OAKESHOTT 1991, 59 nyomán).

46–47. kép: A 77.8.1 leltári számú fegyver (fotó: Szikits Péter).

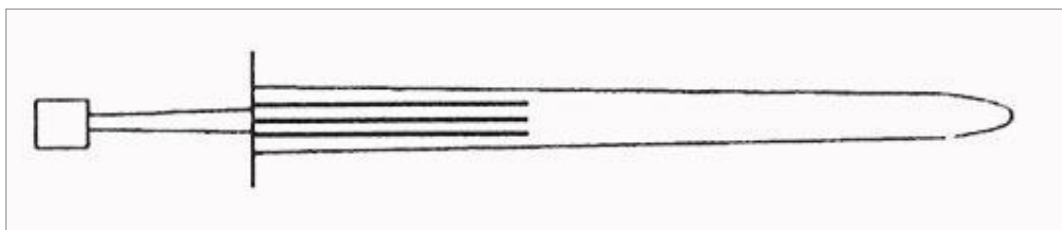

48–53. kép: A markolat, a fogantyú megmaradt fája és az egykori kardhüvely maradványa (fotó: Szikits Péter).

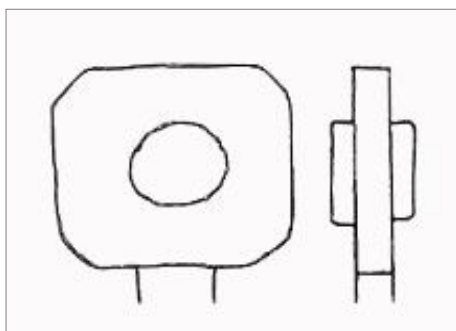

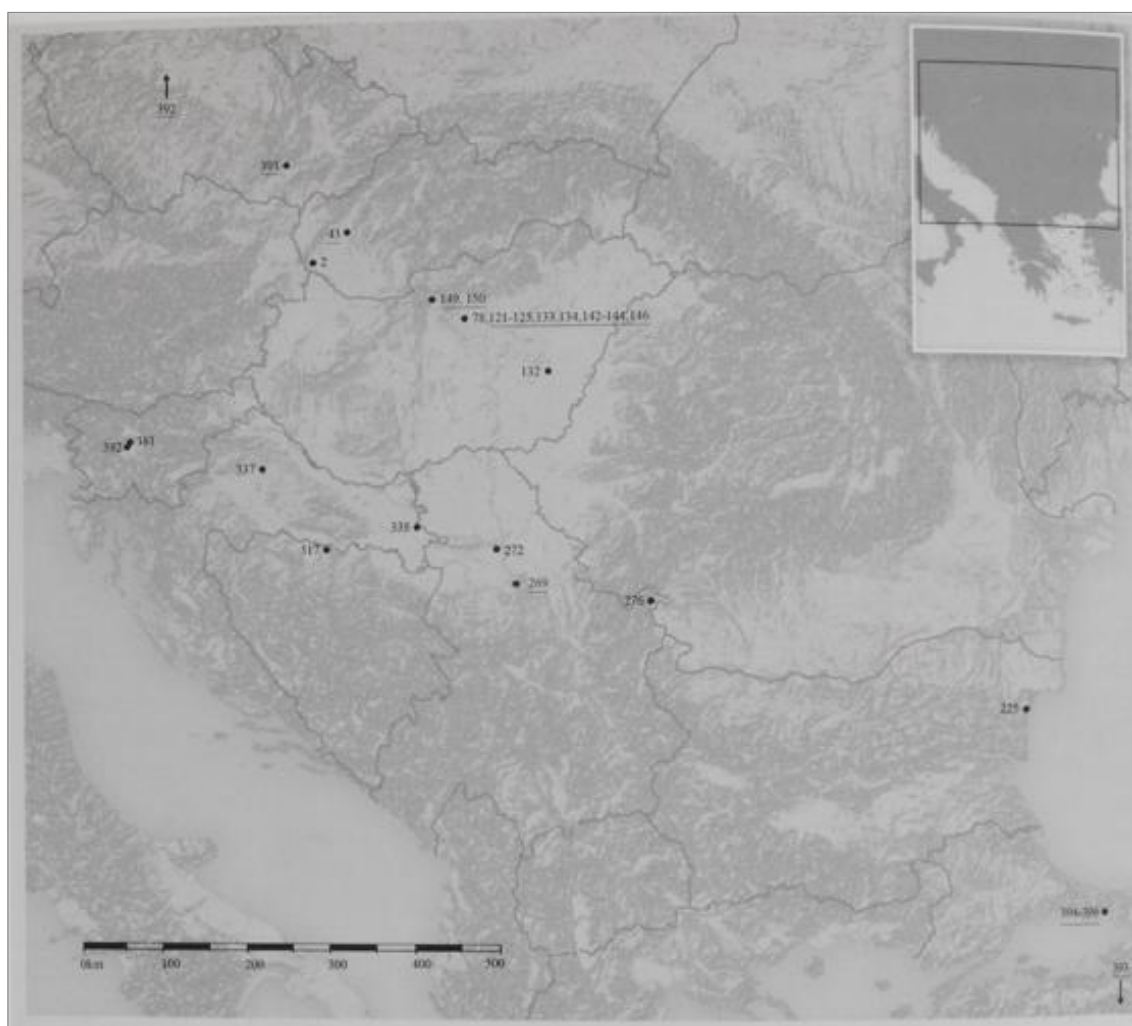
54–56. kép: A Sényő – Tetves-hegyen előkerült kard (fotó: Toldi Zoltán).

57. kép: XXb típusú kardpenge sematikus rajza (ALEKSIĆ 2007, 27 nyomán).

58. kép: A Z2b típusú markolatgomb sematikus ábrája (ALEKSIĆ 2007, 25 nyomán).

58. kép: Az N-családba sorolható kardok elterjedési térképe, a szórványleletek aláhúzással jelölve (ALEKSIĆ 2007, 106 nyomán).

Katalógus

A fegyverek részeinek leírása Oakeshott és egy esetben Aleksic tipológiája alapján történt. A leírások elkészítésekor az Összegzésben ismertetett okok miatt először a pengét vizsgáltam, s csak utána a markolatot.

1. Kard

Lelőhely: Olaszliszka, szórvány

Ltsz.: 66.11.1 (Jósa András Múzeum)

Keltezés: XV. század második fele

Tulajdonság	Mért adat
teljes hossz	111 cm
pengehossz	95,5 cm
pengető vastagsága	0,65 cm
pengető szélessége	6,45 cm
hegy vastagsága	a törés előtt 0,2 cm
vájat(ok) mélysége	0,05 cm
vájat(ok) hossza	41 cm
vájat(ok) szélessége	1,1 cm
keresztvas legnagyobb hossza	22,3 cm
keresztvas legnagyobb vastagsága	2,19 cm
markolatnyelv legnagyobb szélessége	3,28 cm
markolatnyelv legkisebb szélessége	1,7 cm
súlyvonal	a pengetőtől 13-14 cm-re
tömeg	—

A kard pengéje viszonylag vastag, széles, a penge a hiányzó hegy felé elkeskenyedik. A pengét mindkét oldalon két-két sekély vájat merevíti, melyeket a penge második negyedében egyetlen, körülbelül a penge feléig futó vájat vált fel. A penge mindezek alapján a XX. típusba tartozik. A keresztvas az 5. típusba sorolható; keskeny, kiszélesedő végein mindkét oldalon kereszt alakú áttörést találunk. A markolatgomb szabályos nyolcszög formájú, közepén kör alakú mélyedéssel, mely az I1-es típusba sorolható. A penge két oldalán, a markolattól nem messze valószínűleg vörösrézrel tausírozott, körgyűrűbe foglalt három- vagy négylevelű lóhere, ill. villás szárú kereszt látható; a rézdrót helyenként hiányzik. A markolattüske egyik oldalán bevésve ferde vonal és alatta három háromszög beütött képe látszik **1–4. KÉP.**

2. Kard

Lelőhely: Oros, Czapáry Albert ajándéka

Ltsz.: 66.12.1 (Jósa András Múzeum)

Keltezés: XIV. század második fele–XV. század első negyede

Tulajdonság	Mért adat
teljes hossz	122,5 cm
pengehossz	95,1 cm
pengető vastagsága	0,72 cm
pengető szélessége	5,44 cm
hegy vastagsága	0,3 cm
vájat(ok) mélysége	0,06 cm
vájat(ok) hossza	54 cm
vájat(ok) szélessége	1,5 cm
keresztvas legnagyobb hossza	21,5 cm
keresztvas legnagyobb vastagsága	1,89 cm
markolatnyelv legnagyobb szélessége	3,14 cm
markolatnyelv legkisebb szélessége	1,81 cm
súlyvonal	a pengetőtől 8 cm-re
tömeg	–

A kard pengéje XVIa típusú, vastag, széles, a hegy felé élesen elkeskenyedik. A vájat a markolatnyelvtől indul, körülbelül a penge kétharmadáig fut, ahonnan egy a hegyig tartó, kevésbé határozott – keresztmetszete nem lapos gyémánt, hanem inkább kicsit szögletesebb lencse – gerincél váltja fel. A kard hegyén egy kovácsolási hiba miatt szokatlan, íves barázda látható. A keresztvas egyenes, az 1a típusba sorolható. A markolatgomb masszív, ovális formájú, K1 típusú. Közepén mindkét oldalon lencse alakú dudor ül, melybe kereszt alakot véstek **5–7. KÉP.**

3. Kard

Lelőhely: ismeretlen (a Dunából került elő Esztergom felett)

Ltsz.: 70.88.1./Fe (Hadtörténeti Múzeum)

Keltezés: 1270-1300 vagy XIV. század második fele – XV. század eleje

Tulajdonság	Mért adat
teljes hossz	127,5 cm
pengehossz	98,5 cm
pengető vastagsága	0,7 cm
pengető szélessége	5,59 cm
hegy vastagsága	0,3 cm
vájat(ok) mélysége	0,1 cm
vájat(ok) hossza	65 cm
vájat(ok) szélessége	1,9 cm
keresztvas legnagyobb hossza	18,5 cm
keresztvas legnagyobb vastagsága	1,45 cm
markolatnyelv legnagyobb szélessége	3 cm
markolatnyelv legkisebb szélessége	1,36 cm
súlyvonal	a pengetőtől kb. 14-15 cm-re
tömeg	1,792 kg

A fegyver pengéje XIIIa típusú, széles, vastag, a háromszögletes hegy felé enyhén elkeskenyedő. Mindkét oldalon egy-egy határozott, a markolatnyelvről induló szélesebb vájat merevíti, mely körülbelül a penge kétharmadáig fut. A keresztvas egyenes, végei felé enyhén kiszélesedő; a 2. típusba sorolható. A markolatgomb K típusú, nagy, nehéz, dob alakú, oldalainak közepe erősen kidudorodó. A kiugró részeken mindkét oldalon, és a gomb oldalán körben arannyal tausírozott egyenlő szárú keresztetek láthatók. A markolatgombot egy alátétlemez zárja. A pengén szintén arannyal tausírozva farkas, pajzs (benne latin kereszt és rajta kör) és szívalak látható **8–12. KÉP.** A fegyver tömege 1,792 kg.

4. Kard

Lelőhely: ismeretlen

Ltsz.: D/153/2012/Fe (Hadtörténeti Múzeum)

Keltezés: XIV. század második fele – XV. század eleje

Tulajdonság	Mért adat
teljes hossz	124 cm
pengehossz	102 cm (hiányos)
pengető vastagsága	4,5 cm

pengető szélessége	5,22 cm
hegy vastagsága	0,09 cm
vájat(ok) mélysége	0,02 cm
vájat(ok) hossza	kb. 48,2 cm
vájat(ok) szélessége	1,5 cm
keresztvas legnagyobb hossza	25 cm
keresztvas legnagyobb vastagsága	1,17 cm
markolatnyelv legnagyobb szélessége	3,23 cm
markolatnyelv legkisebb szélessége	1,7 cm
súlyvonal	a pengetőtől kb. 18 cm-re
tömeg	1,048 kg

A kard pengéje XVIa típusú, szokatlanul vékony, enyhén elkeskenyedő, a hegy hiányzik; a kardpengét mindkét oldalon egy-egy sekély, nehezen kivehető vájat merevíti, melyek nagyjából a penge feléig futnak; a penge keresztmetszete lapos lencse formájú. A keresztvas íves, az 1a altípusú; keresztmetszete rombusz alakú. A markolatgomb Aleksić Z2b típusába sorolható, lecsapott sarkú téglatest formájú, mindkét oldalon kör alakú dudorral. A penge mindkét oldalán a keresztvastól nem messze körgyűrűbe foglalt 8 szirmú virágot véstek, mellette nehezen kivehető betűk: az egyik oldalon egy fordított E, I és normál E betű, a másikon két betű (talán U és R) és ezektől valamivel távolabb egy derékszögben balra elfordított V látszik **13–16. KÉP**.

5. Kard

Lelőhely: Zalaegerszeg, szórvány

Ltsz.: 55. 3134 (Magyar Nemzeti Múzeum)

Keltezés: 1370–1425

Tulajdonság	Mért adat
teljes hossz	124,2 cm
pengehossz	100,1 cm
pengető vastagsága	0,9 cm
pengető szélessége	4,19 cm
hegy vastagsága	0,3 cm
vájat(ok) mélysége	0,03 cm

vájat(ok) hossza	45,5 cm
vájat(ok) szélessége	1 cm
keresztvas legnagyobb hossza	22,4 cm
keresztvas legnagyobb vastagsága	1,84 cm
markolatnyelv legnagyobb szélessége	2 cm
markolatnyelv legkisebb szélessége	1,6 cm
súlyvonal	A pengetőtől 14-15 cm-re
tömeg	1,66 kg

A kard pengéje XVII. típusú, vastag, erősen elkeskenyedő, az élek az előző darabhoz hasonlóan itt is meredeken futnak össze a tű-szerű hegybe. A keskeny vájat körülbelül a penge feléig fut, ezután azonban a penge merev, hatszög keresztmetszetű. A keresztvas 1a típusú, egyszerű, egyenes, lekerekített téglalap átmetszetű; Kocsy Márton kovácsmester megállapítása szerint fordítva szerelték fel a fegyverre. A markolatgomb H1 típusú, nagy, erősen lekerekített téglatest formájú; a markolatot alátétlemez zárja le. A penge mindkét oldalán, a keresztvastól nem messze kulcs alakú tausírozott jel látható; az ehhez használt sárga színű fémdrót legnagyobb része megmaradt **17–19. KÉP.**

Képek

1. kép: Az olaszliszkai kard markolata, rajta a bevéssett jelekkel (fotó: Toldi Zoltán).

2. kép: A teljes fegyver (fotó: Toldi Zoltán).

3. kép: Villásszárú kereszt formájú tausírozott dísz a pengén (fotó: Toldi Zoltán).

4. kép: Három- vagy négylevelű lóhere a penge másik oldalán (fotó: (Toldi Zoltán).

5. kép: Az orosi kard markolata (fotó: Toldi Zoltán).

6. kép: A fegyver teljes képe (fotó: Toldi Zoltán)

7. kép: Az orosi fegyver hegye, rajta a kovácsolási hibával (fotó: Toldi Zoltán).

8. kép: A ^{70.88.1./Fe} leltári számú kard markolata (fotó: Szikits Péter).

9. kép: A kard teljes képe (fotó: Szikits Péter).

10. kép: A ^{70.88.1./Fe} leltári számú kard markolatgombja (fotó: Szikits Péter).

11. kép: Arannyal tausírozott farkasjegy a fegyver pengéjén (fotó: Szikits Péter).

12. kép: Pajzs alakú díszítés a pengén, benne latinkereszt és kör (fotó: Szikits Péter).

13. kép: A D/153/2012/Fe leltári számú fegyver markolata (fotók: Szikits Péter).

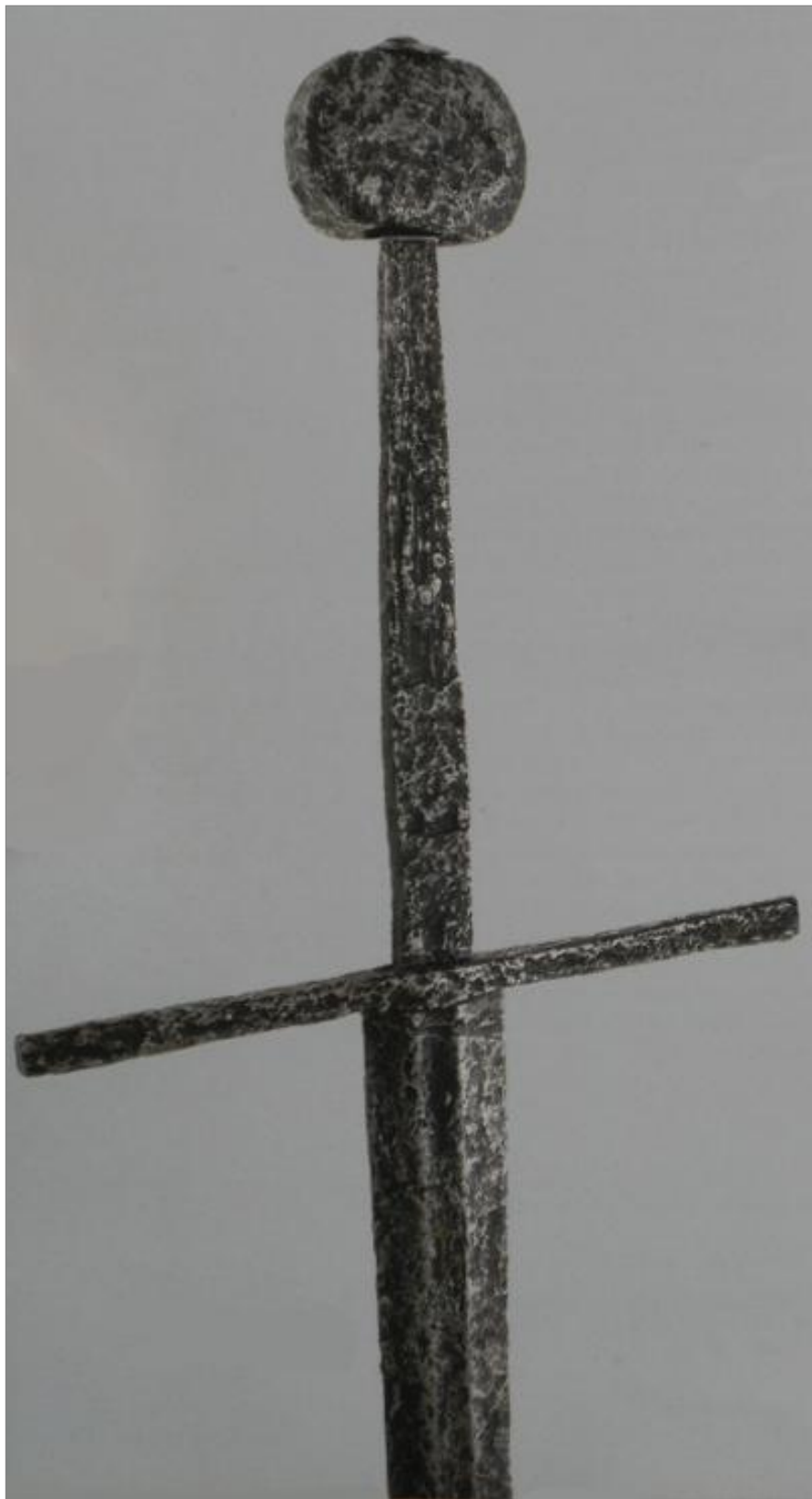
14. kép: A kard teljes képe (fotó: Szikits Péter).

15. kép: A penge egyik oldalának díszítései (fotó: Szikits Péter)

16. kép:
A
penge
másik
oldalán
ak
díszítés
ei
(fotók:
Szikits
Péter).

17. kép: A zalaegerszegi kard markolata (KOVÁCS S. 2010, 59. kép nyomán).

18. kép: A fegyver teljes képe (KOVÁCS S. 2010, 59. kép nyomán).

19. kép: A kard pengéjének díszítése (fotó: Kocsy Márton).